

II RIIGIKOGU

3. istungjärk. **Protokoll nr. 81 (20).** 1924 a.

II Riigikogu koosolek 2. aprillil 1924 a.
kell 10 hom.

Kokku on tulnud 77 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: haridusminister **H. B. Rahamägi**, haridusministri abi **F. Mikelsaar**, haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja **G. Ollik**.

P ä e w a k o r d :

1. Riigi 1924 a. eelarwe — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Wain**.

Koosolek algab kell 10.25 min.

1. Päewakorra Juhataja **K. Wirwastuwõtmine**. **ma:** Awan Riigikogu koosoleku. Ettepanekuid päewakorra kohta ei tehta. Loen päewakorra wastuwõtaks.

2. Riigi 1924 a. **H. Bauer** (krst.):
eelarwe — Lugupeetud rahwasaadikud!
II lugemisel. Haridusministeeriumi eelarwe juures

loen oma kohuseks, mitte kui aruandja, waid isiklikult puudutada mõnda küsimust, mis meie keskkoolidega ühenduses on, ja millest meie waikides mööda minna ei saa, ega tohi. Esiteks tahaksin mina natukene kaswatuslikku külge puudutada. Pean ütleva, et kaswatuslik külg praegu wiimastel aastatel paljugi paranenud on ja ei olda ka meie juures enam selles arwamises, et kõik, mis on lubataw hariulikule kodanikule, et see ka kooliõpilasele lubataw peab olema. Nüüd on igalpool arusaamisele jõutud, et mitte kõik see lubatud ei ole „mis ma tahan“, waid nagu see ka teistes kultuurimaades on „mis ma tohin“. Selle tõttu on ka arwamine meie üle wälismaades paranenud ja ei olda ka enam meie maa kohta arwamises, nagu seda siin mõne aasta eest tuntud Soome kaswatusedlane, kes mitmel pool Eestis kõnesid pidas, ütles, „Eestis on õpilased need, kes juhiwad ja õpetajad need, keda juhatakse“. Ei ole ka nüüd enam meie koolipidudel niisuguseid tooreid ülesastu-

misi juhtunud, nagu see mõne aasta eest oli. Osalt on see haridusministeeriumi mitmeaastase sihikindla töö wili, osalt on ka õpilased ise aru saanud, et see, mis enne oli, nende auga kokku ei käi, osalt on aga ka see osa meie õpetajaskonnast, kes senni iga piiripanemise wastu oli ja selles ainult äärmist tagurlust nägi, aru saanud, et ikka teatud piir olema peab. Kuid siiski ei ole kaugelgi meie keskkoolides kõik nii, nagu ta olema peaks. Sest on weel juhtunud niisuguseid intsidente, mis näitawad, et siin weel väga palju teha on ja, et siin, wõib olla, weel aastaid tarwis läheb, et kõik joonde wiia. Tean ise ühte koolipidu, kus einelaud oli antud kelderite klubi kätte ja kus selle tõttu õige „lõbus“ tuju ja kooswiibimine kaugelgi üle kesköö kestis. See on ainult siis wõimalik, kui ministeeriumi poolt kindlad juhtnöörid puuduwad, wõi kus nende täitmise üle küllalt ei walwata. Mõned kooliwalitsused, näiteks Tallinna kooliwalitsus, on sellel alal väga tänuväärt töö ära teinud, kuna tema õige täpselt kõik juhtnöörid wälja on töötanud, mille järele koolid pidusid korraldada wõiwad ja siin on, wõib olla, isegi natuke kaugelegi mindud, näiteks on nendes eeskirjades öeldud, et ringmängud ja tantsud peale muusikalise eeskawa ainult 1½ tundi wõiwad kesta. Igatahes on siin tükk tõsist tööd ära tehtud ja asi on joonde minemas.

Kuid see maksab kahjuks ainult Tallinna ringkonna piirides, see ei mõju ka mitte riigi poolt ülewalpeetawate koolide peale ja wäikestes linnades läheb asi üle riigi weel õige halvasti. Siin ei tehta, väga sagedasti, wahet selle wahel, mis õpilastel soowitaw ja mis täiskaswanudele lubataw oleks. Ei ole ka sellepärast imeks panna, et meie noorsugu iga wiisi katsub elust wõtta, mis wõtta on ja et meie noorsugu selle tõttu ka liiga ruttu hingeliselt läbi põleb ja elust tüdineb. Selle ärahoidmiseks puudub aga tihti haridusministeeriumi korraldaw käsi ja samuti ei walwata sagedasti selle järele, et olemasolewad eeskirjad täpselt täidetaks. Näiteks nõutakse meie haridusministeeriumi poolt õpilastelt lihtsalt riietamist ja samuti on keelatud koolipidudel igasugu-

sed erootilised tantsud, aga on just ka õpeasutusi olemas, kus kõiki niisuguseid „trottisid“ ja neegritantse pooldatakse ja kus ette kirjutatakse, et õpilased peavad koolipidudele ilmuma piduülikondades, see tähendab, smokingis, wõi frakis ja dekoltees. Just selles, et meil siin ühtlust ei ole, ja et igauks nii talitada wõib, nagu ta leiab selle korras olevat, just selles seisabki meie kasvatuse üks halb külг kesk-koolide sisemises elus. Ka pannakse väga tihti koolides toime pidusid, mis öeldakse „õpilaste heaks“ olevat ja selle-tõttu on kõik külalised arwamisel, et nad pidule minnes aitawad kaasa kehwmate õpilaste toetamiseks, kuid asi ei ole mitte nii. Osa, wõi väga tihti ka terve sissetulek läheb ühe grupi õpilaste kasuks, kes selle summaga wäljamaale huwireisid ette wõtawad; arusaadawalt peawad nad ka oma taskust weel summasid juurde lisama, sest et pidu sissetulekustest harilikult ei jätku, kuid waesematel õpilastel on ikkagi wõimatu kaasa sõita, nagu wormitäätmiseks saadetakse wahest ka weel paar kehwmate õpilast wäljamaale kaasa. Öeldakse, et ekskursioonid wõetakse ette õpilaste silmaringi laiendamiseks, kuid praegusel waluutawaesel ajal peaks haridusminister rõhku panema sellele, et rahwa petmise teel mitte sajadtuhanded kokku ei korjatakse lõbusõitudeks Shweitsi, Rootsi ja isegi Egiptusesse. Seda ei tohiks mitte lubada. (M. Martna, sd.: See on wana ajalooline maa, kustristiusk oma juured on saanud!) Jah, see on väga õige. (M. Martna, sd.: Israeli rahwas läks sealt wälja, kes ristiusu haputaignaga segas!) Kui meie kahekesi Teiega sinna sõidak-sime, siis hakkaks loodetawasti see „haputaigen“ ka Teile külge. (M. Martna, sd.: Selleks olen liiga ära kuiwanud!) Ma loodan seda Teist ka ükskord. Minul midagi selle wastu ei ole, et hariduslikka reisisid ette wõetakse, aga kui see koolides sünnib, kus just nii palju kehwu õpilasi on, kellel riidehilpu ei ole selga panna ja kes hommikuti söömata kooli tulewad, ja kus siis nende käest just seda raha ära wõtta ainult sellepärast, et mõni wäike grupp sellest kasu saaks, siis leian mina igatahes, et see wastuwõetaw ei ole. Peaks lubatama ainult pidusid kehwmate õpilaste toetamiseks. (M. Martna, sd.: Waesuse kasuks tantsimine ei ole moraalne!) Teie kuulete, et see tantsimine kestab

õige lühikene aeg, ainult poolteist tundi. (M. Martna, sd.: Waesuse kasuks tantsimine ei kaota waesust!) Ka meie kõned siin Riigikogus ei kaota weel waesust mitte ära. Mina olen kaugel sellest, et meie noortest peanorutajaid teha. Überpöördult, nad peawad täiesti elurõõmsaks jääma. Selleks wõib ka igasuguseid ringisid koolide juures asutada: nii spordi, kirjanduse, muusika, karskuse jne. alal, just oma kaswatajate kaasabil, aga mitte lapsi otsekohe laia ilma lasta. Meie noortest peawd saama tõsised seltskonnategelased ja selleks peawad nad ka seltskondlikku kaswatust saama oma kaswatajatega ühiselt töötades. Ka peaksid nad enne kodumaad tundma, sest meil kodumaal on ka ilusaid kohti ja siis alles Egiptusesse sõitma. Siis saaksime niisuguse põlwe, kes 17—18 aastaselt ei ütle, et olen elust juba tüdine-nud, ei taha enam elada, mul ei jää muud üle, kui nõndanimetatud wabasurm. Ma tean, et uus minister sellest küsimusest huwitatud on, sest et see küsimus meid kõike, parteide peale waatamata, huwitama peaks, ja loodan ka, et selles küsimuses härra ministril õnneks läheb õigeid teid leida.

Teine punkt, mille peale kesk-koolide elus tahtsin tähelpanu juhtida, on nende õpetuslik külг. Ka siin unustatakse tihti ära, et meil noorsugu pikkamisi wälja areneb, millejuures ka füüsiline juurdekasw suure hulga tema energiast ära tarwitab. Siin waadatakse tihti õpilase peale, nagu küpse, enam-wähem wäljakujunenud inimese peale, kelle ees siis, kui ta enam-wähem rahuldawate waimu-annetega on, niipalju teadust wõib wälja laduda, kui siida kutsub. Juba algkooli kawa on liiga laialine — olin ise selle juures, kui talle lõpulikult wiimane „Strich“ anti. Aga see oli teine aeg. Kolme, nelja aasta eest oli meil riiklik noorustuhin: kõik taheti korraga kätte saada. Ja kui wanemad pedagoogid koosolekutel ja kongressidel tähelpanu juhtisid, et nõnda ei saa nende kawadega ümber käia; kui meie tahame selle algkooli kawa järele õpetama hakata loodusteadust, siis õpetame meie neile peaaegu samapalju, kui ülikooli arstiteaduse üliõpilane esimesel ja teisel kursusel ja et see wõimatu, loomuwastane on. Aga mis hüüti siis kongressidel? „See on müüdugi teie parempoolsete poliitika, et rahwas rumalaks jääks.“ Oleme sunnitud alla andma, sest oldi arwamises, mida

rohkem sa õpilastele sisse pumpad, seda rohkem rahwale kasu tood. Küll hoiatati ühelt poolt; et niiwiisi kaugele ei saa, aga teiselt poolt wastati, meie peame ajaga edasi sammuma ja pandi i-le täpp peale, — programmid seati kokku. Nüüd, kus ajad teiseks on läinud, nüüd on nähtud, et selle kunstliku sissepumpamise läbi lapsi wälja arendada ei saa. Saadi wiimaks aru, et ka siin samm-sammult peame edasi minema ja nii palju, kui õpilane seda wälja kannab: nagu magneedile ei saa suurt tükki rauda korraga külge panna, selleläbi saab ta üsna ära rikutud ainult tükiwiisi wõib juurde panna. Ka siin oleks ministeeriumi kohus asja etteotsa asuda ja algkooli kawades kärpimisi ette wõtma hakata. Ma ei taha siin kellelegi etteheiteid tegema hakata, kuna sel ajal oli noorustuhin, kuid nüüd ei tohiks endised wead enam korduda. Just need õpetajad, kes algkooli kawa juures tingimata laiemale alusele seadmist nõudsid, ütlesid nüüd, et nende kawade järele töötada ei saa, kuna neil nüüd on wõimalus olnud seda praktilisel kawade käsitusel ära näha. Ja nüüd korduwad needsamad wead keskkooli juures. Kui meie keskkooli kawas, mis on eriteadlaste poolt kokku seatud ja kus igaüks on soowinud oma ainet täiel mõõdul ja hästi wõetult näha, kõik kokku arwame, siis näeme meie, et õpilastel peab olema poolteist korda rohkem jõudu ja rohkem aega, et selle kõigega walmis saada. Meil ei ole aga mitte 40—42 tundi nädalas, waid meie tundide arw ulatab kõigerohkem 36-ni. Selle aja jooksul tuleb ka õpeaineid läbi wõtta, mis juba ülikooli puutuwad. Isëranis tuleb matemaatilistes ainetes parandusi ette wõtta, kuna matemaatika kawa ei ole mitte ka just kõigeõnnelikumalt kokku seatud, ta on liig lai, liig kuiw ja wähe näitlik. Kui ta mitte just nii halb ei ole, kui Wene ajal, kus matemaatikat puhtteoreetiliselt käsitati, mis sugugi praktilisel alusel ei seisnud, on siiski meil tublisti Wene maiku juures: uusi metoode on wähe, seletuskirjad puuduwad. Wõtame näiteks algebra: keskkooli esimesesse klassi, see on endisesse neljandasse klassi on nii palju materjaali kokku kuhjatud, et õpilasel, kes mitte just heade annetega ei ole, täitsa wõimatu on ainesse süweneda, ta seisab a ja b kwadraatide ees, nagu kabalistlikkude märkide juures ja ei tea, mis nendega peale hakata. Algkoolis on algebra küll ka õpekawas, aga küsige

algkooli õpetajailt, mis nad seal on läbi wõtnud — see on küll niisugune minimaalne doos, nagu umbes arstid kanget rohtu sisse annawad. Seal antakse ainult wõimalus wälja rehkendada liht wõrrandid enam-wähem mehaaniliselt, ilma teooriata, ja ei wõigi algkoolilt rohkem nõuda. Keskkooli humanitaarharus on soowitatud kõrgemat analüüsi õpetada, kuid Newtoni binoom on wälja jäetud, ilma milleta aga kõrgemat analüüsi ülepea õpetada ei saa. Geomeetria õpekawas on sisse wõetud peale elementarse ka analüütiline geomeetria ja kujutaw geomeetria. Kuid seda, wõib olla, wõiwad õppida kord tulewiku õpilased, praegu on see mitu head aastat wõimatu. Trigonomeetria kursus on 4-st klassist 3-sse klassi üle wiidud, waremalt oli see ainult neljandas klassis, see on endises seitsmendas. Weel vähem otstarbekohane on matemaatika reaalarus: seal on kolmandasse klassi sisse wõetud täielik süstemaatiline trigonomeetria kursus, neljandas klassis ei ole ei trigonomeetriat ega stereomeetriat, aga wiendas on korraga jälle ülesannete lahendamine trigonomeetria alal. Algebra alal on juba neljandas klassis differentsiaal- ja integraalarwamised sisse wõetud. Wiendas klassis on jällegi kõik ühte patta segi aetud: analüütiline geomeetria, differentsiaal- ja integraal-arwamised ja juurde lisatud lause — „õpetaja äranägemise järele“. Need sõnad — „õpetaja äranägemise järele“, — ei ütle mitte midagi ära, sest nii suurt osa matemaatikasse sisse wiia ja seda hästi õpetada, on täiesti wõimatu, see peab ikka vähemais doosides sündima. Igalpool paistab silma teatud ägedus ja rutulus, kuidas kõik on püütud kätte saada, kuidas on tahetud kooli tõsta, kuid ühe-kahe päewaga seda ikkagi teha ei saa. Eile räägiti siin esimesest wõörast keelest. Ma tahtsin weel selle peale tähendada, et meie oma wäikeses riigis peame ikkagi rohkem keeli oskama. Ka suurtes riikides on kaks wõörast keelt, ainult wiimasel ajal on Saksamaal katseks asutatud nõndanimeetatud Deutsches Gymnaasium ühe wõõra keelega, kuna muidu on igalpool wõõraid keeli kaks. Meie maa on ikkagi selleks nagu loodud, kes peab olema waltkaupleja Ida ja Lääne wahel, see on ühendawaks lüliks Aasia ja Euroopa wahel, mille tõttu meil tuleb rohkem keeli osata, sellepolest on ministeeriumil täiesti õigus: meie peame nõudma, et

meie abiturientid üht wõrast keelt täielikult oskaksid. Meie ei saa seda aga mitte tänawu aastal ühekorraga teha, seda enam, et meil siin keelte asi väga segane on olnud: kord oli esimeseks keeleks Wene keel, siis Inglise, nüüd Saksa keel. Siiski kirjutab ministeeriumi ringkiri 17. nowembrist läinud aastal nr. 25333 ette: Keskkooli lõpetajalt tuleb nõuda vähemalt ühe wõõra keele täielikku mõistmist sõnas ja kirjas. Õpilastele, kes sellele nõudele ei wasta, keskkooli lõputunnistus anda ei wõi. See on igatahes tänawuse aasta kohta, kui seda täpselt wõtta, väga raske. Soow on hea, ja ta peab edaspidi läbi wiidama. Aga 1924 a. juunikuus seda nõuda on wist warane. Siin tuleb küll lõpulikku parandusi ette wõtta ja mina toonitan weel kord, et meie kool on küllalt wapustusi tunnud ja nendele tuleb nüüd kord lõpp teha. Kooli reform tuleb kindla käega läbi wiia, kuid õpekawad tulewad rewideerimisele wõtta ja aast-aastalt reformid läbi wiia, siis peame seda kätte saama, mis meie praegu tahame. Õpilased tulewad iseseiswalt tööle rakendada, kuid mitte nendele koorem peale panna, mida nemad kohalt ära wedada ei suuda.

Lõpuks tahaksin ma weel selle aine õpetamise üle sõna wõtta, meie fraktsiooni nimel rääkides, mis peaaegu kolmweerandi rahwa hääletega on läbi läinud, see on nimelt usuõpetus. Aasta on sellest mööda läinud, kui seda ainet jälle hakati algkoolis õpetama, ja kolmweerand aastat on seda keskkoolis õpetatud. Kuid siiski selleks on liiga wähe tehtud, et teda tõesti nii õpetataks, nagu see tarwis oleks. Meie wõime tunnistada, et kaugelt suurem osa meie usuõpetajatest mitte ajakõrgusel ei seisa ja ei ole mitte sellele ülesandele ette walmistatud, ja see on arusaadaw, sest teistes ainetes on waheajal tublisti edasi jõutud. Wiie aasta jooksul on haridusministeerium oma jõud kõige selle peale sihtinud, et tõesti rahwa tahtmist läbi wiia ja õpetajaskonda kõrgemale tõsta. Aga siin sellel alal on õpetus metoodiliselt ajast maha jäänud, ka puuduwad juhtnõõrid ja eeskirjad, õpetajatel puudub tarwilik ettewalmistus, iseäranis on see maksew keskkooli kohta. Mina ei taha peatada asja wälise külje ja nende „usuõpetajate“ juures, kes enne rahwahääletamist selle wastu kõigewihasevalt agitatsiooni tegid, kuid nüüd lisapalga eest wõimalikult rohkesti usuõpetuse tunde oma kätte kiskuda katsuwad. Mina

leian siiski, et täiesti lubamata on, kui niisuguseid juhtumisi läbi lasta, kui näiteks ühe kooli juhataja, kes enne rahwahääletamist ennast awalikult ateistiks nimetas ja kinnitas, et ta iga isiku maha lööb, kes tema kooli usuõpetust andma tuleb, nüüd ise seda ainet õpetab. Lubamata on, kui kooliõpetaja pärast usuõpetuse tundi klassi ees awalikult tõendab, kõik, mis ta praegu jutustanud, olla tühi lori. Niisugused alawäärtuslikud isikud, kes oma ilmawaadet raha eest müüwad, demoraliseeriwad oma terwet ümbruskonda ja haridusministeerium ei tohiks ometi kõlbliselt langenuid isikuid laste kaswatajate kohal sallida, seda enam, et ministeeriumi enese määrused nõuawad: „usuõpetajateks wõiwad olla isikud, kes tõesti suudawad silmas pidada üldpedagoogilisi põhimõtteid, seda ainet usu- ja kõlbluskaswatuslikult käsitledes.“ (O. Gustawson, is.: Kristlik rahwaerakond peaks siin kõige enam parandama.) Kiskuge palk oma silmast wälja, enne kui Teie pinnast ligemise silmas kinni hakkate.

Ka oleks haridusministeerium pidanud selle eest muretsema, et kooliaasta jooksul keskkoolide jaoks usuõpetuse õpekawa oleks kokku seatud, kuid õpeaasta jõuab lõpule ja ikkagi õpetab igas koolis iga õpetaja seda ainet täiesti oma heaksarwamise järele. Et aga kaugelt enam osa meie usuõpetajatest uute metoodidega tuttawad ei ole — 5 aasta jooksul ei ole neile kordagi kursusi toime pandud — siis kannatab selle all tugewasti õpeaine wäärtus. Sellepärast panin alamkommissjonis ette — eelarwet tõsta 151.400 marga wõrra. Selle eest awada Tartu ülikooli juures suwekursused ja wäljamaalt kutsuda paremaid pedagoogilisi jõude, kes seda ainet õpetaksid. Alamkommissjon wõttis selle summa wastu ja walitsus oli sellega sisuliselt nõus, aga ütles, et lisakrediiti enam tarwis ei ole. Pärast aga selgus, et seda raha wähe selleks, et wäljamaalt paremaid kaswatusteadlasi kutsuda ja pärast kawatseti ainult oma jõududega läbi saada. Kui nüüd oma jõududega seda tahetakse läbi wiia, siis on see väga raske. Sellepärast paneksin mina ette seda summat restaureerida, nimelt ümarguselt juurde wõtta 150.000 mk., millega walitsus põhimõttelikult nõus oli ja mis alamkommissjon haridusministeeriumi eelarwe peatükk III § 34 punkt c wastu wõttis.

J. Lattik (krst.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! I lugemisel oli mul au Riigikogu liigetele näidata, kuidas meie kooli ümber, pärast usuõpetuse kooli hääletamist, waikus tuli. See on loomulik nähtus, et alati pärast suuremaid liikumisi, heitlemisi, selle hoone ümber, kus heideldi, kõik waikseks jääb. See waikus on ulatanud ka Riigikogusse ja kestab siin edasi, ja kui meie praeguse haridusministeeriumi eelarwe arutamisel tekkinud waidlusi tähele paneme, siis näeme ka, et waikus tõesti siia parlamenti on tunginud. Nähtawasti on meie koolis niisugune seisukoht, niisugune seisukord tekkinud, et sellega enam-wähem meie kõik rahul oleme. Ei ole nii tähtis selle ministeeriumi juures üksiksumma ja raha arw, mida wälja anname. Meie wõime üksikute arwude juures waielda, wastu wõi poolt olla selle üle, kas nad otstarbekohaselt on wõetud iga kultuur-wäljamineku jaoks. See ei ole mitte siht ega eesmärk, mis haridusministeeriumi juures tähtis oleks, kuid haridusministeeriumi siht ja eesmärk oleks see, et ta püüaks näidata, kuhu poole ta tüürib ja mida tahetakse meie kooliga õieti kätte saada. Lugupeetud rahwaesitajad, I lugemisel haridusministeeriumi eelarwe juures hoiatasin mina meie õpekawade koormawust ja peaksin ka täna seda alla kriipsutama ning weel rohkem hoiatama õpekawade eest, mis meil koolides walitsemas on. Meie oleme lühikese ajaga oma kooli õpekawaga niikaugele jõudnud, et seda, mida lastewanemad ammu on kartnud, et lapsed ei jõua kõike seda ära õppida, mida õpekawa järele nõutakse, niikaugele oleme jõudnud, et kooliõpetajad koguni oma koosolekutel sellele õpekawale on wastu waielnud. Haridusministeerium ei ole aga seda tähele pannud. Üks eelmine haridusminister on küll seda õpekawa wähe wähenanud. Nüüd on aga arstid asja enese kätte wõtnud, ja mina arwan, see peaks meid õpetama, kui kurblooline meie koolielu on. Arstid astuwad meie laste eest wälja, tõendawad, õpekawa ei olewat korras, ja et kool olla lapse pealaest jalatallani haigeks teinud. Keskkoolide õpilastest on paljuid täielikult haigeteks tunnistatud kõigi arstide poolt. Arstid astuwad lastekaitseks wälja ja kirjutawad kõik ühte, nimelt, et lapsed lihtsalt sarnase õpekawa juures hääbuwad, lapsed on ainult koltunud lapsed. Näidatakse, missugune tagajärg niisugusel koormawal õpekawal meie koolides on, seal on juba

tiisikuse haiguse protsent tõusnud õige suureks, lapsi waewab salapalawik päewade wiisi, puudujate arw on suur. Ei jõuta seda tööd ära teha, mis meie koolile peale on pandud. Raske ei ole see õpekawa mitte üksikutele lastele, waid ka kogu koolile. Lugupeetud rahwasaadikud, praegu arutame meie haridusministeeriumi eelarwet, aga tulewikus arutame oma kooli-eelarwe asemel haigemaja eelarwet, sest meie kool on muutumas haigemajaks. Kool muutub waid niisuguseks majaks, kus haiged tehakse. (Segane wahelhüüe J. Piiskari, is. poolt.) Näiteks, härra Piiskar, wõtame külgehakkawate haiguste haigemajad, siis, ma arwan, et kui teie ka olete tugew mees, siiski seal olles haigeks jäete. Nii siis on sarnane nähtus meie koolide juures igatahes nähtus, mille wastu meie wälja astuma peame, mitte üht kuud ega nädalat ei tohi enam wiivitada. Meie peame selgusele jõudma, et haridusministeerium teeb meie lapsi tuupijateks, kes enam mõelda ei oska, kes aga ülikooli lähewad ja kelle üle professorid kurdawad. Minule räägiti hiljuti, kuidas üks üliõpilane on eksamile läinud ja kuidas siis tema käest küsitud, kas Caesar enne wõi pärast Kristust elanud, et ta siis selle peale ei ole osanud wastust anda, mille tõttu professor teda läbi kukkuda lasknud, kuna üliõpilane on aga selle peale wihaseks saanud ja arwanud, et seda tagakiusu pärast on tehtud. Mina arwan, meie jõuame peagi nähtuse juurde, kus inimene hakkab ajalugu ja matemaatikat ära wahetama, sest meie õpekawa tapab oma koormawusega õpilased, wõtab neilt nende terwise. Meie peame selge sõnaga ütleva ja nõudma oma haridusministeeriumilt, et see õpekawa rewideerimisele wõetakse, teda otstarbekohaselt ja ajakohaselt wähendatakse. On ju selge, et elurõõmsaid inimesi kaswatatakse neis riikides, kus keskkooli õpekawa miinimumile wastab, kus õpekawa on otstarbekohaselt ära jaotatud. Kui aga jäetakse õpekawa, mis suure koormawusega, siis ei suudeta sel wiisil elurõõmsaid inimesi kaswatada, neist tulewad tuupijad ja haiged inimesed. Wõib olla Prantsusmaal, kus koolis õige suur õpekawa olemas on, ka koltunud ja nõrgad inimesed on, kuna selle wastu inglased selle tõttu, et nende õpekawa, kui seda Prantsuse kooliga wõrrelda, nii täis tuubitud ei ole, jälle terwed inimesed on. On weel tähelpanuwääriline see, et meie haridusministeerium on jõud-

nud mingisuguste eeskirjadeni wõi nõnda öelda eeskirjade ajajärku. Selle peale juhtisin ma tähelpanu ka juba I lugemisel. Antakse eeskirju ülevalt ja teised peawad all neid täitma ja see ajajärk tuleb nähtawale nüüdses waikusel, mis kooli ümber walitsemas.

Meie kooli siht on ühtluskooli kunni lõpuni läbi wiia ja selle juurde kindlaks jääda. Aga meie teame, et kui kooli arenemine ja edenemine ülepea olemas on, siis on ta ka kindlasti koolielus. Meie ei saa oma koole üle öö murda ühtluskoolideks, juba tehniliselt ja wäliselt on see wõimatu, sest meil puuduwad selleks kooliruumid, millest nii mitu korda on kirjutatud ja räägitud, kui wiletsates oludes meie koolid töötawad. Wiljandis näiteks töötab suur algkool, peale lõunat hakkawad samades ruumides teised lapsed tööd tegema, ning wiimati tuleb õhtul samadesse ruumidesse ka weel õhtukool. Nüüd on aga haridusministeeriumi haridusnõukogu 15. märtsil sel aastal saatnud ringkirja kõigile kooliwalitsustele, et pannakse järsku wiies õpeaasta kinni, jäetakse wälja ainult Saaremaa, Läänemaa ja Petrimaa, mujal surutakse aga kinni ja ei küsita, kuhu lapsed lähewad wõi missugused koolid neid wastu wõtawad. Tahe-takse kewadet lahti murda enne kui ta weel tulnud on. Eriti täbarasse seisukorda on sattunud erakeskkoolid, kes senni oma kooliõpetajatele palka riigi käest said. Seal murtakse wiies klass wälja, jäetakse ahel ilma lülita, ja kuhu siis need lapsed panna. Üks klass jääb lihtsalt tühjaks. Niiugune ühtluskooli elluwõimimine minu arwates küll otstarbekohane ei ole, aga kui meie tahame ühtluskooli läbi wiia, tahame edasi jõuda, siis peame endale koolimaju muretsema, uusi juurde ehitama ja selleks koormaid kandma. See oleks wäline külg, kuid mina juhiksin teie tähelpanu ka ühe sisemise häda peale. Palju tuliseid ühtluskooli poolehoidjaid, kes ise koolides õpetanud, ei ole mitte enam nii tulised ühtluskooli poolehoidjad niiugusel kujul. Nemad ütlewad, et lapsed, kes tulewad algkoolidest praegustesse keskkoolidesse, neil on mitmesugune distsipliin ja et just esimene poolaasta läheb sellepeale ära, et neid lapsi koolikorraga harjutada, nemad olla nagu kuskilt wõrsilt tulnud, et nende arenemine mõnikord sootu teises sihis on olnud, ja nad on hoopis kergemalt selle kawa läbi wõtnud, kui seda keskkoolis oleks nõutud, wõi on üksikuid asju põhjalikult ja teisi vähem õp-

pinud. Mina tunnen ühtluskooli poolehoidjaid, kes praegu keskkooli juhatab ja tema ütleb, et ta selle elawa materjaaliga midagi teha ei saa, ja et esimene poolaasta läheb just selleks ära, et neid lapsi, kes algkoolidest keskkoolidesse tulewad, wähegi kultiveerida ja ühtlustada selle kooli korraga, kuhu nad tulewad. See on sisuline külg, ja seda seisukohta tuleks ka rewideerimise alla wõtta, et kooliõpetajad oma koosolekutel ja eriti kursustel eneste wahel maha teewad, kuidas nad lapsi õpetawad, missuguses waimus ja missuguse distsipliini nad maksma panewad. Ei saa ju ühtluskooli ühe aastaga läbi wiia, waid selle jaoks on tarwis pikemat arenemiskäiku, ühtlust õpetamiswiisides ja otstarbekohast tööd, nii et see materjal, mis maalt linnadesse walgub, küps oleks ja keskkoolis saaks takistamata edasi minna, sest muidu on see töö loomuwastane jätkamine ja meil ei ole ikkagi sarnast ühtluskooli, missugust meie oleme enestele ette kujutanud. Niiugune ajajärk ei tohi aga meie koolides mitte seisma jääda, waid seal peab rohkem elawust ja wärskust olema, aga seda, ma ütlesin, eeskirjade järele teha ei saa. Eeskirjad mõjuwad halwawalt kooliõpetajate tegewuse peale, wahekord ei parane selle läbi, waid kooliõpetajad jääwad tegelikult ministeeriumist kaugele. Neil on see tunne, et neile antakse eeskirjad, mida nad täitma peawad, nad on kooramatud suure programmiga, mida nad täitma peawad, neil ei ole luba wabalt tööd teha, ja see kõik raskendab nende tööd. Kui neile alati eeskirju antakse, mis elus sagedasti lahku lähewad, siis teeb see nende töö weel kümme korda raskemaks, ja ma ütlen, kaswatab kooliõpetajate klassis ühte õige kahtlast asja, nimelt ametniku waimu. Kooliõpetajal on tõepoolest tunne, et temaga käiakse kui ametnikuga ümber ja kui ametnik olles puutub ta rahwa keskel kokku ka maakonnawalitsusega, teiste kooliwalitsustega, kus tal raskused ning lahkuminekid wõiwad ette tulla. Tema tunneb, nagu oleksid kõik tema wastu, nagu antakse temale ainult eeskirju ja ei usta seda, mis tema teeb ning ei osata sellest lugu pidada ja aru saada. See teeks meie kooliõpetajate korporatsioonile suurt kahju.

On weel üks teine asjaolu, mille peale ma teie tähelpanu tahtsin juhtida, see on nimelt sõna, mis kooliõpetajate keskel lendu on lastud, nimelt „lisatasu“. Mina isiklikult ei ole selle wastu, et inimestele,

kui nad ülemäära tööd teewad, antakse selle eest lisatasu. Aga see lisatasu on kahesugune kaal, ta sunnib teatawas mõttes inimest just lisatasu eest midagi tegema. Selle peale tahtsin mina tähelpanu juhtida, et see külg meie koolides kaswada ei tohi, sest selle all kannataksid iseäranis meie aatelised asjad, kannataks muusika juhtimine, laulukooride korraldamine ja kokkuseadmine. (J. Piiskar, is.: Aga waimulikkude lisatasu?) Teie ei saa kuidagi ilma waimulikkudeta läbi. Mis Teil nende lisatasa tegemist on, ega waimulikkude eelarwet ei arutata, mõelge midagi muud välja, sest Teie ei saa waimulikkudega põrmugi kaugemale. Mina kõnelen sõnades selgesti selles mõttes, et mina ei ole selle lisatasa wastu, aga Teie, härra Piiskar, ei tohiks lubada, et meie kooliõpetajad nii halvaks tehakse, nagu teeksid nad tööd ainult lisatasa eest. Seda külge ei tohi kultiweerida. (Wahel hääle J. Piiskari, is. poolt.) Härra Piiskar, waimulikkudest Teie ikkagi lahti ei saa, aga kui Teie nende õiguste eest seisate, siis on see terwenemise tundemärk.

Ma tahtsin weel ühe asjaolu peale tähelpanu juhtida, see on nimelt wahekorra peale erakoolide ja riigikoolide wahel. Mina olen sellest mitmel puhul kõnelnud, et meil siht on wõetud, et teatawaid eesõigusi lastakse ainult riigikoolidele anda, nii öelda erakonkurentsi halwata, wõi seda reast välja lüüa. Mina pean ütleva, et see suur pluss on hariduse wõitluswäljal, kui eraalgatust mitte tagasi ei lükata, waid toetatakse, need erakäed ei ole kroonu käsu peale haridustööd teinud, waid iseseiswaid kaswatuse asja edendanud. Mulle on üks Hollandi koolimees seletanud ühel kongressil, et neil eraalgatust riik on toetanud, ja selletõttu on seal elaw konkurent kahe suure koolide grupi wahel olemas, riiklikkude ja erakoolide wahel. Ma arwan, et see eesmärk peaks ka meie haridusministeeriumil olema, et ta erakoolidele raskusi ei teeks, waid et ta neid toetaks, ja et meie erakoolid meie haridustööd aitaksid edasi wiia, ja seal kus erakoolid tõesti tänuwäärilist kaswatustööd on teinud, seal tuleks seda hinnata ja tuleks selle eest hoolt kanda, et need koolid kõrgemale järjele saaksid tõusta.

Lõpuks tahaksin ma weel wäikese asja peale tähelpanu juhtida, millest senni meie parlamendis wast kunagi pole

kõneldud, see oleks meie kooliõpilaste uniworm. Igaüks on meist näinud raudteel ja linnas uulitsal liikumas õpilasi mitmesugustes wormides, mõnel on kirjud mütsid, mõnel on nad weel kirjumad. Ka tütarlaste munder on mõneskohas rohkem arenenud, mõneskohas mitte. Ma nägin hilja aja eest ühte niisugust pilti, kus kaks poissi kooli läksid: ühel oli wäikene koolipoisimüts kahe wärwilise joonega, seljas oli tal kasukas ja jalas sääresaapad. Tema kõrwal sammus teine, kellel olid kamassid, lühikesed püksid, suwepalitu ja läki-läki peas. See oli just paras paar meie koolimundrist. (J. Piiskar, is.: Wäga iseloomulik meie koolile!) Ma ütlen, meie kooli wälise sümboli, selle wälise külje kohta niipalju, et kui tahetakse teatawat mundrit ehk wälismärki saada, siis peab ta olema wõi mitte olema. Teist võimalust siin olla ei wõi. Ja kui see mundri wõi wälise märgi tegemine jäetakse iga kooli hooleks, siis saame tõesti kirju õpilaste kogu, et meie oma naabrid, lätlased, sellega weel üle lööme. Kes Lätimaalt läbi sõidab, see peab ütleva, et kuskil nii kirjut mundrit ei ole, kui seda Lätimaal on. Ja meil mõned koolid just kui tahaksid konkureerida ja meie kooliõpilaste mundrid hästi kirjuks teha.

Ma tahaksin selle wäikese märkusega haridusministeeriumi tähelpanu selle peale juhtida, et ta siin oma käega appi astuks ja tõepoolest mingisuguse määruse välja annaks, kas pandakse üldine kooliworm maksma wõi ei panda üldse midagi maksma. Üldise märgi poolt räägiks wast see asjaolu, et ta oleks kerge saada. Ma mäletan, omal ajal tehti üks kuub walmis, ja sellega saadi mitu aastat läbi, kuna nüüd, kes erariideid kannawad, kuub enam-wähem korras peab olema ja seal tuleb wast mitme ülikonnaga rehken dada. Seal on ka teisi asjaolusid, mis asjatundjad ehk rohkem ja paremini teawad. Aga niimoodi ka edasi minna ei tohi, et meie lubame õpilasi nii lonkida ja käia kuidas igaüks tahab.

Need oleksid lühikesed märkused minu poolt II lugemisel haridusministeeriumi eelarwe kohta, ja siis pööraksin ma Riigikogu poole selle ettekande põhjendamisel järgmise soowiawaldusega, et Riigikogu seda wastu wõtaks: „Riigikogu awaldab soowi, et haridusministeerium koolide töökawa kõige lähemal ajal uuesti läbi waataks ja redigeeriks, õpekawa ja tundide arwu wähendaks ja uue töökawa

maksma paneks, mis oleks ühtlasem, otsarbekohasem ja ei oleks nii koormatud kui praegune on.“

J. Luur (krst.): (S e g a n e w a h e l h ü ü e J. P i i s k a r ' i , i s . p o o l t .) Teil on alati paraad, laske meid ükskord ka paradeerida!

Lugupeetud rahwasaadikud! Konsta- teerides seda suurt ja tähtsat üldist haridustööd, mis haridusministeerium kuue aasta jooksul on teinud, kus mitte millestki on loodud algkool ja keskkool, mis ühtluskooli moodustawad, lubatagu mulle täna üksikud märkused teha kaswatustöö kohta meie alg- ja keskkoolides, sest minu eelkõnelejad on üldjoontes pildi maalinud, mida ka mina teha kawatsen. Ma tahan natuke Riigikogu liikmeid tutvustada meie alg- ja keskkooli puudustega, mis minu arusaamise järele õige silmapaistwad on. Eesti wabariigis oli möödunud 1923 a. statistiliste andmete põhjal 1408 algkooli, neist oli riigikoole 5, omawalitsuse koole — 1356 ja erakoole — 47. Õpetajate arw meie algkoolides ulatas 3846 inimeseni. Ei ole mitte hurwitusega siin jälgida kutselisi ja kutseta algkooli õpetajaid. Kutselisi algkooli õpetajaid oli möödunud aastal 2862 inimest, kutseta — 1044, wõi protsentides 73% kutselisi õpetajaid ja 27% kutseta. Kui meie nüüd jälgime möödunud aastatega wõrreldes meie õpetajate arenemist ja edasijõudmist, siis näeme meie, et 1919/1920 a. oli 37,2% kutseta õpetajaid, 1920/1921 õpeaastal — 34,1%, 1921/1922 õpeaastal — 30% ja 1922/1923 õpeaastal — 27%. Sellest meie näeme, et meie kutseta õpetajate arw algkoolides järjekindlalt kahaneb ja wõib loota, et wahest lähemas tulewikus meie algkoolid juba niikaugele arenewad, et meie kutseta õpetajatest warsti lahti saame. Kui see kutseta õpetajate arw järjekindlalt wäheneb, siis kõrwalt waadates paistab meile, et kaswatustöö meie koolides enam-wähem korras peaks olema. Tegelikult jätab kaswatustöö algkoolis weel palju soowida. Ametlikud andmed näitawad, et möödunud aastal õpetöö heade tagajärgedega lõpetasid 188, rahuldawate tagajärgedega 959 ja nõrkade tagajärgedega 162 algkooli. Rewideerimata jäid 99 algkooli. Minul on põhjust arwata, et nii mõneski kohas õpetöö hindamine õige heatahtlik on olnud. Isegi on olnud aruannete järele kohti, kus kõik koolid õpetöö suhtes hästi ja rahuldawalt on töötanud.

Nii oli lugu ka õndsas Wene ajal, kus paberil kõik hea oli. Kui arwesse wõtta asjaolu, et kooliwalitsused õpetajast lahti tahawad saada ühe ainsa haridusosakonda saadetud kirja puhul, milles täielik kirjaoskamatus ja moodne arenemise tasapind peegeldub, siis on arusaadaw, et meil emba-kumba, kas lohaka järewalwe wõi heatahtlikkusega tegemist on õpetöö tagajärgede hindamises.

Meie algkoolis walitseb weel raamatu wõim ja raamatu tuupimine. Raamatust peetakse kinni, kui mõnest pühadusest. Raamatut waatab õpetaja, raamatut tuubib õpilane. Raamatut käes hoides küsib ja seletab õpetaja, raamatu lehekülgi ja ridu meelde tuletades wastab õpilane. Ka uue loo ja tüki seletamises loeb õpilane raamatut, kuna õpetaja pealt kuulab ja rahulikult klassitoas ühest nurgast teise kõnnib. Kõik on ohwriks toodud raamatukultusele: wõõrad keeled, looduslugu, ajalugu, maadeteadus ja kodulugu. Õnnetuseks on paljuile õpetajaile just kodulugu saanud, sest et selles aines raamat puudub, ja mõni õpetaja on walmis saanud sellega, et 2—3 tunniga terve aasta õpekawa läbi on wõtnud ja mõlemad pooled, õpetaja ja õpilased seisukorda on pandud, et nad mitte ei tea, mis aasta jooksul teha. Pole märgata meie õpetajaskonnas iseäralikku püüdmist end igapäewase koolitöö vastu hästi ette walmistada ja täis laadida. Sagedasti on koolitöö juhusliku iseloomuga: klassis tunni ajal otsitakse juhuslikult ülesannet, et siis seda mitte lahendada suuta, samuti kobatakse õigekirjutuse näidete otsimises. Klassis päritakse õpilasilt järele, kui kaugele aines on jõutud jne. Meie koolides töötatakse ühe õpilasega, kuna terve klass sagedasti oma enese asju õiendab. Õpilaste distsiplineerimise asemel õpetab kool mõnikord täielikku korralagedust. Ootamata klassi astumisel leitakse õpilasi akendel lamawat, kuna teised hunnikus koos lõbusalt juttu ajawad. On juhtumisi ette tulnud, kus tunni ajal õpetaja ja õpilased häälejõudu katsuwad ja üksksteisest üle karjuda püüawad. Wõistluse tagajärjel seisab pool klassi tahwli juures, osa klassist aga wälja saadetuna wiidab rahulikult asjalt aega. Kui mõneminutiline palwetamine enne igapäewast koolitöö algust wälja jäeti, siis taheti seda auku täita lühidate kõnelemistega meie riigi- ja rahwameestest, haritlastest ja teistest waimukangelastest wõi terwishoiu põhimõtetest, kuid auk jäi auguks, lubadus luba-

duseks ja meeltulendawa lühikese palwe asemel enne töö algust wõib kuulda, kuidas meie tulewased kodanikud „kuradite õhku laskmisega“ tööle asuwad.

Kool ei pea mitte ainult teadmisi andma, ta peab ka kaswatama ja õpilasi eluraskustega wõitlemiseks ette walmistama, nende iseloomu raudseks karastama ja õpilasi korralikkudeks inimesteks tegema. Kas suudab meie praegune kool seda suurt ja tähtsat ülesannet täita?

Lugupeetud rahwasaadikud! Üheks tuttawaks kaswatuslikuks abinõuks on alati olnud kõrge ja kohusetruu eeskuju. Ma kardan, et selle kaswatusliku abinõuga meie kool mitte alati wälja tulla ei saa. Meil katsutakse igasugusil põhjusil koolitööst mööda hiilida, küll palga järelle sõitmisega, küll mõne muu küsimisega künnete werstade kauguselt. Meie õpetajaskonnas puudub kohusetunne. Ma pean neist asjust rääkima üksikutel juhtumistel, sellepärast et see ilmlõpmata tähtis on, millise eeskujuga kaswataja oma õpilaste ees esineb. Kõlbmata elukombetega õpetajad, kes halba eeskuju oma enese eluga noorsoole pakuwad, peawad halastamata koolipõllult lahkuma. Kool teab ja tunneb oma kaswatajate elu. Sageli teab kool kõik, mis kaswatajad teewad. Ei tohi juhtuda meie koolis, et wanemad omi lapsi kooli saata keelduwad sel põhjusel, et lapsed koolis ära rikutakse. Mul on andmed 1921/1922 õpeaasta kohta, kus seltskond kooliga rahul polnud. Meie näeme, et tsiteritud aastal umbusaldust 342 kooli wastu awaldati, 168 juhtumisel olid lastewanemad kaebtused kooli kohta sisse andnud. 117 juhtumisel on kaebtused põhjendatud olnud.

Täna haridusministeeriumi eelarwe arutamisel pean ma Eesti õpetajaskonnale soowima seltskonda tagasi tulla ja seltskonnatööst energiliselt osa wõtta, et kaoksid seltskonnast need hääled, mis õigustatult meelde tuletawad neid aegu, kus koolmeister tasuta laulu- ja mängukoori juhtis, näitelawal tegew oli ja kõnetoolil üles astudes rahwa eestwedajaks oli. Ja milline nähtus sest ajast, kui „koolmeister“ õpetajaks muutus, ära on kadunud. Sõbralik kontakt seltskonna ja rahwaga aitab selgitada rahwale praegust uut algkooli ja õhutab seltskonda korralikumalt omi kohustusi kooli wastu täitma. Meie teame, et hoolekogud, kelle wastu seadusandja nii palju usaldust awaldanud, laste wabandamata põhjuseil

puuduward päewi kinni katawad, lastewanemaid mitte ei trahwi ja ise korralikult omi ülesandeid kooli wastu mitte ei täida. Sageli on hoolekogud ükskõikseks jäänud, kas käiwad koolikohustuslikud lapsed koolis, wõi ei tee nad seda.

Lugupeetud rahwasaadikud! Meil on wiimasel ajal päewaküsimuseks saanud meie rahwa arwu küsimus. Meil kurdetakse selle üle, et meie rahwas wälja hakkab surema, ja otsitakse selle kurja juuri ja põhjusi.

Kes tuttaw on meie algkoolide halwade ja sageli päris wõimatute koolimajadega, kus õhk, walgus, puhtus ja soojus puuduwad, kus tihti eeskoda pole ja kus uulitsalt kohe klassituppa minnakse, kus seintest, akendest ja põrandast puhub, ja kus lapsed külma pärast lõdisedes istuwad ja tundide waheajal uulitsale külma kätte jooksewad, kus ainult tund aega peawaluta istuda wõib ja kus ust talwel wärske õhu wooluks lahti peab pidama, sellele on selge, et laste haiguste ja surewuse põhjused meie halbades koolimajades peituwad. Koolimajades saadakse tuberkuloosi idusid, et paremas elueas eluga lõpuarweid teha. Meie koolimajad on kaugel elukohtest ja kurb on näha, kuidas puudulikult riidetatud lapsed külma ja poriga kooli tõttawad.

Kui sageli tuleb näha andekaid lapsi, kes teistest eralduwad ja peawõrra teistest kõrgemal seisawad, kuid kellel puudub igasugune wõimalus edasiõppimiseks, kas waesuse, waesekslapseks jäämise wõi teiste põhjuste tõttu. Nii mõnegi andeka lapse talent maetakse peale 4 klassi lõpetamist wõi weel waremgi lõpulikult maha.

Ma rääkisin täna raamatutuupimise kultusest meie koolides. Kuid pean tähendama, et kaugelt suuremas jaos koolides puuduwad igasugused raamatud edasiharimiseks ja lugemiseks. Ärksamad lapsed just kui neelawad lugemikud alla, ja siis on lugemismaterjaali ots käes, ja sellega lõpeb peale algkooli lõpetamist ka enese edasiharimine. Haridusministeerium hoolitseb rahwahariduse eest wäljaspool kooli, kuid need summad, mis sinna antakse, on wähesed ja ei rahulda nõuet täiel määral.

Eelarwe-kommisjonis haridusministeeriumi eelarwe arutamisel on tõstetud küsimus üles, et just teatrile tuleb toetusraha wähenendada. Sellega aga ei saa mina isiklikult mitte nõus olla. Meie teame, et praegu mitmetes kohtades töötawad piiri-

äärsetes linnades ja teistes suuremates tsentrumides ja maal seltskonnategelased väga tõsiselt teatrikunsti harrastamise kasuks ja ohwerdawad sellele tööle palju oma tööjõust. Praegusel kuiwal ja äri-lisel ajal ei saa meie nõuda, et kõik inimesed peaksid ennast seltskonna kasuks tasuta ohwerdama, kuna teisi on, kes sugugi seltskonna kasuks töötada ei taha. Sellega siis ei saa sugugi leppida, et tahtakse eelarwes kokku tõmmata summad, mis teatritele toetuseks määratud.

Edasi tahaksin haridusministeeriumi tähelpanu juhtida nende wenealgkoolide juhatajatele, kes Riigikohtu otsuse järele riigikeele ära õppima peawad ametis edasiõlemiseks, et selles küsimuses õiget hariduspoliitikat ajama peab. Ministeerium ei tohi piirduda Eesti keele kursuste korraldamisega ainult käesolewal aastal weel, waid peab wõimaluse andma riigikeele äraõppimiseks wenealgkoolide juhatajatele ka tulewal ja edasi aastatel, niikaua, kunni see küsimus lahendatud täiesti rahulikult ja loomulikult.

Nüüd tahaksin juhtida tähelpanu selle peale, kuidas kahaneb meie õpilaste arw meie algkoolides sel mõõdul, kui nemad kõrgematesse koolidesse sisse pääsewad. Möödunud 1922/1923 õpeaastal oli Eesti ühtluskooli alamal astmel 123.256 õpilast. Neist oli ühtluskooli I klassis — 27.904 õpilast, II klassis — 28.868 õpilast, III klassis — 27.951 õpilast, IV klassis — 20.653 õpilast. Need on klassid, kus õppimine sunduslik. Järgmistes, V ja VI klassis, kus õppimine ainult soowitaw, seal meie näeme, kui tuntawalt langeb otsekohe õpilaste arw. Nii oli V klassis läinud aastal — 10.069 õpilast ja VI klassis — 7.811 õpilast. Need arwud räägiwad väga selgesti seda, et V-dates ja VI-dates klassides väga kaugelt mitte kõik õpilased haridust ei saa mitmesugustel põhjustel, milles majanduslik seisukord just kõigesuuremat osa mängib.

Nüüd tahan weel juhtida tähelpanu ühe väga tähtsa küsimuse peale ja see on meie laste koduse ettevalmistuse peale. Meie lapsed tulewad algkooli sagedasti mitmesuguste ettevalmistustega: üks oskab lugeda, teine ei oska sugugi. Sellega raskendatakse ja takistatakse õpetaja tööd juba esimesel algkooli aastal ja tuleb nii ette, et ühel õpetajal, kes muidugi I ja II jaoskonnas töötab, tuleb I jaoskonnas weel 2—3 gruppi. Nii muutub töö siis täiesti wõimatuks. Usuõpetusest meie algkoolides mina rääkida ei

taha, sellest on juba teised pikemalt kõnelenud. Mina tahaksin ainult selle juures peatada, et ka minu arwamise järele seda õpeainet siinamaani, ehk tema küll waba-tahtlik, aga sunduslik koolile, ei ole wääriliselt meie algkoolides käsitatud. Minu arwates on kardetud seal kahte mõistet nimetada. Üks mõiste on — Jumal ja teine — Kristus, ja just neid kahte on kardetud puudutada. Seal on räägitud kõigest mõistetest, ainult neid kahte asja on kardetud nimetada.

Kui nüüd keskkoolide juurde üle läheme, siis tahaksin siin ka mõned oma märkused teha. Üldisest koolipoliitikast mina rääkida ei taha, waid juhin tähelpanu eriti sellele, et meie keskkoolides on väga palju puudulikult ettevalmistatud ja kutseta õpetajaid. Kutseta õpetajaid on meie keskkoolides ühes kutsekoolidega praegu 1.714 õpetaja juures 900 inimest. Ja kui meie nende koosseisu analüüserime, siis näeme, et üliõpilastest alates wõib leida siin õpetajaid keskkoolide alamate klasside haridusega. See on nüüd täiesti selge, et need õpetajad keskkoolis tõsiselt õpetööd teha ei wõi...

Juhataja **K. Wirma**: Rkl. Luur, palun lõpetada.

Riigikogule on teatada, et Riigikogu liikme Jõeäär'e poolt on esitatud kirjalikult järgmine ettepanek:

„Panen ette vähendada:

HARIDUSMINISTEERIUM.

Peatükk I.

Keskasutus.

§ 1. Palgad	280.000.—
§ 4. Esitus	10.000.—
Kokku peatükk I	290.000.—

Peatükk II.

Majandusosakond.

§ 1. Palgad	140.000.—
§ 8. Kantseleikulud	64.500.—
§ 9. Majapidamise kulud	35.600.—
§ 11. Sõidu- ja weoabinõud	268.000.—
Kokku peatükk II	508.100.—

Peatükk III.

Kooliosakond.

§ 8. Kantseleikulud	34.600.—
Kokku peatükk III	34.600.—

Peatükk IV.

Teaduse- ja kunstiosakond.

§ 8. Kantseleikulud	322.900.—

Kokku peatükk IV	322.900.—

Kokku haridusministeerium	1.155.600.—

Haridusministri abi **F. Mikelsaar**: Wäga austatud Riigikogu liikmed! Püüaksin mõnda siin puudutatud küsimust selgitada, nimelt selles mõttes, miks haridusministeeriumil on olnud tarvidus waadata mõnede asjade peale teisiti, kui siin rääkijad oma kõnedes asju on kujutanud. Muuseas on puudutatud minu kuuldes kahes kõnes teatritele toetuse jagamise küsimust. Eelarwe teise lugemise eel puudutas lugupeetud rahwasaadik härra Laidoner küsimust, tähendades, et vähemate linnade teatritele on õige suured summad toetuseks määratud ja peaaegu igale linnale. Teine kõneleja, härra Luur, puudutas eriliselt ühte küsimust, nimelt Narwa teatrile määratud summa jagamise asja. Minu seletus tahab näidata, mispärast ministeerium õigustatult pidas jagamist, kuidas see eelarwes esitatud.

Lugupeetud rahwasaadik härra Laidoner tähendas juba ühes teises oma märkuses, et on tarwis hoiduda meelitamisest rahvast suurematesse keskkohdadesse. Ma jätan kõrwale küsimuse, mis siia ei puutu, ja mispuhul ta selle ette tõi, aga üks põhjustest, mis nüüd inimesi tõmbab suuremasse linna, seda enam, on see, et nendesse keskkohdadesse on kultuurilisi ja majanduslikka väärtusi palju enam koondatud, kui see koht neid ise on loonud. See on majanduslikkude olude sunnil. Nii hõlbus, kui suuremates linnades koolitamine, teatrite ja igasuguste kultuuriliste mugawuste maitsmine, ei saa ta kunagi olla maal, ja ka vähemates linnades. Seda olukorda silmas pidades ei saaks wist mitte ühineda mõttega, et riiklikud toetused, mis kogutud allikatest üle terve maa, oleksid jälle koondatud üksikutesse keskkohdadesse, sellega kuhjates weel enam mõnususi keskkohdadesse. Nii kui nii tegelasi otsides ministeeriumile kuuluwatesse koolidesse näeme, kui wäiksesse linna koht on pakkuda, siis on sinna soowijaid rohkem kui mõnesse wäiksesse alewisse, kui aga pealinna koht on pakkuda, siis waatamata kõigesuurema korterikitsikuse peale, on sinna soowijaid weel enam. Nii

siis teeniwad vähemad linnad tingimata ka sellest osa, mis riik nendele suudab anda. Muidugi mõista ei saa sellest järeldust teha, et kõik toetus tuleks ühetasaselt jagada, meil peawad olema teatud kohtades, nagu Tallinnas ja Tartus teatrid, kes mitte üksi seda ülesannet ei täida, et nad rahwale ajawiiteks on, waid et nad kunsti ennast ka eesrinnas edasi nihutada aitawad, ja need on sellepärast õigustatud saama ka suuremat toetust. Ja selles mõttes on ka nende summade jagamine eelarwes ette nähtud.

Mis puutub sellesse ettepanekusse, mis härra Luur tegi, siis oli ministeeriumi arwamine teistsugune sellepärast, et Narwas ei oleks kohane luua ja toetada jõudude killustamist. Oleks tarwis, ministeeriumi arwates, koondada teatrijõud ühe kohaliku organisatsiooni ümber, ja sellejuures oleks wõimalik jõudusid paremini välja walida, nimelt tugewamaid jõudusid koondada teatri ümber, ja sellega teatrit kui niisugust tõsta, ühtlasi sellega ka seda tööd wäärtuslikumaks tehes, mida teater teeb. Kuna aga teine organisatsioon, mis Narwas tänuwääriliselt tegutseb, oleks pidanud oma tegewuse teistsuguste ülesannete ümber koondama, nagu rahwalikud loengud jne. Sellepärast ei peaks jõudude killustamist läbi wiima sel ajal, kui suuremad teatrid, mis isegi mitmes linnas asuwad, nagu Tallinnas ja Tartus, on kawatsusi puudutanud, kuidas saaks omawahel ühineda, et jõudu ja kulusid kokku hoida.

Edasi on puudutatud koolide suhtes mitmesuguseid küsimusi ja õige mitmelt poolt. Muuseas härra Raudkepp ja tema järele ka teised rahwasaadikud puudutavad koolide õpekawu. Iseenesest mõistetakse, et kooli loomise ajajärgus ei saa niisuguse tähtsusega tööd, nagu seda on õpekawad, ühe, kahe aastaga lõpulikult walms teha. Et neil kawadel wigu on, niihästi algkooli kui ka keskkooli omil, see on wastuwaidlematu. Kuid osalt on seal rahwasaadikute ja koolitegelaste arwustus pöördunud nende kawade wastu minu äranägemise järele teatud arusaamatuse põhjal. Selge on see, et õpilaste koorem ei ole mitte wäike, kuid kas selle koorma raskuse juures just õpekawad süüdi on, selle juures wõiks kahelda. Esiteks see, et algkooli kawad on maksma pandud kolme aasta eest. Nende kawade järele ei ole saanud algkool mitte ühtegi komplekti õpilasi välja saata, sellepärast, et algkool on kuueaastane oma ulatu-

ses, ja need kawad on seega oma täies ulatuses weel proowimata. Wiimased klassid, mis nüüd nende kawade järele töötawad, on poole oma õpeeast õppinud teiste kawade järele. Ja ainult algkoolides ongi kawad kindlaks määratud, keskkooli kawadest ei maksa juttu teha, need on ainult ajutiselt proowikawadena ja neid tuleb rewideerida ja pikemalt kaaluda. Algkoolide kawade juures on tähelpanemiswäärt niisugune nähtus. Koolide rewideerimisel on märgata, et õpetajad nendest kawadest kaugelt enam tikuwad õpetama ja selle juures, kui nende tähelpanu sellele juhitakse, — mitte sellepärast, et see oleks lubamatu, et iseseiswalt midagi tehakse, waid sellepärast, et õpilaste koorem mitte wäike ei ole, — siis tähendatakse niihästi kooli rewidentide kui ka õpetajate poolt, et see õpilastele raskusi ei tee. Niisuguseid nähtusi on tulnud ette Tallinnas, Tartus, terwes Järwa maakonnas jne. See on nähtus, mis tähelpanemiswääriline.

Teiselt poolt puudutas lugupeetud rahwasaadik härra Raudkepp algkooli kawades eriti kahte kawa. Need on loodusteaduse ja muusikateooria kawa. See ei ole mitte juhuslik, et need kawad just tähelpanu osaliseks said, waid see on seletataw sellega, et just nendel aladel meie õpetajaskond ei ole ettewalmistust saanud. Loodusteaduses suur osa endisi õpetajaid ei ole üldse mingisugust ettewalmistust saanud. Teiseks, wõis weneajal õpetajaks saada ilma lauuluoskuseta. Sellega on ka seletataw, et just siin tor-kawad silma pahed kawade teostamisel. Asjatundjad tahawad tõendada, et need kawad peaksid täitsa teostatawad olema. Koolinõunikkuude koosolekul tähendasid mõned koosolijaist, et need kawad tahaksid rasked olla, teised aga jälle toonitasid, et need kawad täitsa teostatawad on. Kui neid kawasid selles waimus teostada, nagu endised loodusloo kawad, kus iga-külgselt kirjeldada tuli iga üksik loom, taim jne., siis on nad tingimata rasked, kuid nende kawade aluseks on wõetud täitsa teised meetodid, teised sihid, ja seletuskirjades on seda toonitatud. Niisamuti on ka matemaatika kawade teostamisel ilmsiks tulnud see asjaolu, et õpetajad uutest kawadest küll selle heameelega wastu wõtawad, mis seal uut on, kuid ei raatsi loobuda sellest, mis wanade kawadega wõrreldes wälja on jäetud ja sellega teostatakse tegelikult wana kawa pluss uus. Seda ei saa kahjuks mitte

kawade muutmisega kõrwaldada, waid see nõuab pikemat instrueerimist ja kursuste abil selgitamist, ning pikemat normeerimistööd mitmesuguste pedagoogiliste wõtete abil.

Mis puutub keskkooli kawadesse, siis on seal puudutatud keelte kawa jne. Peame tähendama, et need kawad on just asjatundjate ja paremate koolimeeste poolt kokku seatud ja mitte ministeeriumi poolt ning on nüüd proowidena koolidesse saadetud, et kool neid omalt poolt arwustaks ja arutaks tehtud katsete järele, nähtawale tulnud puudused ette tooks, ja ministeerium ei pääseks niisugusel puhul muidugi mitte mööda nende ümberkorraldamisest ja parandamisest. Kuid kawad iseenesest ei wõiks oma ulatuse poolest mitte liig suured olla. Selle tõenduseks tooksin ette paar nähtust. Esiteks on kawad märksa vähemad oma ulatuse poolest wäljamaa wastawatest kawadest, ja seda on meelega tehtud, sellepärast, et meie keskkool lühem on, kui wäljamaa oma. Teiseks, on huwitaw nähtus see, et erakoolid, kes teewad komisjoni ees eksamid, on palunud wiimasel ajal wõimalikuks teha, et nemand saaksid eksamid korraldada wiimaste kawade järele, mitte aga aluseks wõttes normaalkawasid. See näitab, et meie erakoolid on leidnud uued kawad wastuwõetawamad olema, kui seda olid endised kawad, ja ministeeriumil ei saanud arusaadawalt midagi selle wastu olla, et nende palweid selles mõttes rahuldada. Üldse on keskkooli kawade walmistamise töö praegusel ajal meie moodsa keskkooli seaduse juures niisugune, et tema nõuab otsekohe loowat intiiimset tööd ja sellejuures ei saa soowitawaks pidada teatud ärewust, teatud närwilikkust, mis wiimasel ajal esile on tulnud. See nõuab rahu, ja tarwis oleks wist lubada kawasid natukene pikema aja jooksul proowida ja mitte neid niisuguse ägedusega muuta, nagu see senni ette on tulnud.

Siis on tähendatud muuseas rahwasaadiku härra Raudkepp'i poolt, et rewideerimine puudub. Rewideerimine ei puudu mitte ja ei ole ministeerium mitte ükski sel puhul, kui on waja olnud mingisugust küsimust kohal lahendada, rewideerimisi korraldanud, waid on kaugelt suuremal osal juhtumistel oma algatusel ja oma korraldusel rewideerimistööd teinud. Wälja arwata tuleks wast juhtumised, kus ministeerium harukordadel, kas jõudude wahetusel wõi jõudude osalisel puudumi-

sel, on pidanud peatama rohkem tegewusel pealinnas, kui kohtadel. Sellega ühenduses on puudutatud ka küsimust, et omawalitsuse organidele liig suur wabadus on antud. Sellel tahaksin natukene peatada. Härra rahwasaadik Raudkepp toonitas ise seda, kui otstarbekohane oli Tallinna kooliwalitsuse algatus teatud kaswatuslikus küsimuses, ja et seda ära kasutada tuleb. Muidugi mõista tuleb tema teatud kaalumise alla wõtta; kuid töö ja algatus kohtadel üldse on siiski nii häid tagajärgi andnud, et ministrium ei ole senni saanud loobuda kohalikkude jõudude kasutamisest õige laialises ulatuses ja muuseas ka kooli rewideerimise alal, kuna kool kuulub omawalitsusele ja loomulik on, et omawalitsus peab seal ka teatud määral ja kindlates piirides oma mõju maksma panema.

Mis puutub järgmisesse küsimusesse, kus puudutati ühtluskooli teostamist wõi teostamatust, siis on sellel alal muidugi suured takistused olemas. Muuseas on härra rahwasaadik Luur ja härra rahwasaadik Lattik toonitanud, et on waja silmas pidada, kuiwõrd meie ühtluskool rahwamajanduslikku seisukorda ja laste edasiõudmist koolis arwesse wõttes teostataw on. Lubatagu siin kohal ette tuua mõned arwud, mis kindlates statistilistes andmetes juurduwad ja mis selgitust annaw nendes küsimustes, mis siin üles seati.

Mis puutub sellesse, et lapsed piirduwad suuremalt jaolt 4-aastase rahwakooli haridusega ja ei lähe mitte edasi, kas majanduslikkudel põhjustel, wõi selle tõttu, et nemad tarwet selle järele ei tunne, siis on see wäide ekslik. Teadupärast on meil sunduslik kool maksew ainult esimese nelja aasta ulatuses, ja wiies ning kuues õpeaasta ei ole enam mitte sunduslikud, kuid selle peale waatamata on tähelepanaw nähtus, et kuna esimese klassi õpilaste arw on ümmarguselt 28.000, siis on tema neljandas klassis 20.000 ja wiendas klassis üle 10.000. Siit näeme, et laste arw wiendas klassis mitte nii palju ei wähenen kui oodata wõiks, arwestades sellega, et siin enam mingisugust sundust ei ole. Ilma ühegi sunduseta on siiski wiendasse klassi 10.000 õpilast kooli tulnud, olgugi et meil koolisundus üldse waid wiimaste aastate jooksul õpilasi ette on walmistanud wanematesse klassidesse. Tähtsam asjaolu, mis siin tugewamat tähelpanu nõuab, on see, kui palju omawalitsused on suutnud neid

mittesunduslikka klasse luua, ja kui palju neis õpilasi on. Statistika näitab, et on loodud esimesi klasse meie omawalitsuste poolt 1350 ümmarguselt wõttes, wiendaid klasse aga ainult 370. Tähendab, sel ajal kui wienda klassi õpilaste protsent esimese klassi õpilastest on 36, on wastaw klassidearwu suhe, see tähendab, wienda klasside arw esimeste klasside arwust ainult 27%. Peale selle, et need klassid on olemas ainult üksikuis punkttes ja nimelt neli korda harwemini asetatud, kui esimesed klassid, siis on nad kaugelt raskemalt kättesaadawad, millega on ka seletataw, et see arw weel suurem ei ole. Kuid see, mis nende klasside arwu suurenanud on, on laste ja rahwa tõsine jänu hariduse järele, mis kõigi takistuste peale waatamata lõpuks otse tungiwaks läheb. See on loomulik seestpidine kaswamine, ja ruumid peawad nendele järele sammuma. See loomulik kaswamine oleks weel silmapaistwam, kui neid klasse oleks rohkem loodud, sest siis oleks neid õpilasi weel suurem arw olnud, kuna see 5-das klassis praegugi tähelpanu wäärt suur on. Teine wäide oli see, nagu ei suudaks algkoolist tulnud õpilased teistega wõistelda keskkoolides. Haridusministrium korraldas sellel alal teatud ankeedi ja andmed saadi nimelt keskkoolidest. Nende andmete kokkuwõtmisel selgus, et märksa suurema eduga õpiwad keskkoolides algkoolist tulnud õpilased. Need numbrid, mis keskkoolidest enestest saadud — kahjuks, ma ei teadnud, et seda küsimust siin puudutatakse, ma oleksin wõinud nad siin ette lugeda, aga nad on olemas, — tõendawad, et algkoolist tulnud õpilased, — olgugi, et neid wastuwõtmisel suuremal määral wälja jäetakse, sest ikkagi iga kool töötab isesuguse meetodi järele, — need õpilased, kes olid wastu wõetud, on hinnatud keskkoolides headeks ja rahuldawateks suuremal protsendil, kui keskkooli enese alamast klassist tulnud õpilased.

Mis puutub kooliõpetajate töö hindamise, mida puudutas siin lugupeetud rahwasaadik Luur, siis pean ma siia mõne lisamärkuse juurde tegema. Muidugi ei tule wist ka keegi salgama, et wäärnähtusi koolitöös ette tuleb, kuid selle juures tuleb juba seda silmas pidada, et wäärnähtused siiski palju kergemini silma torakawad, kui tugewad küljed. Lubatagu siin mõned numbrid tuua. Nende numbrite andmisest on osa wõtnud muuseas ka härra rahwasaadik Luur ise. Need

andmed, mis on saadud koolinõunikkudelt koolide hindamise kohta, on järgmised: koolinõunikud on leidnud riigis häid koole 14,3%, aga häid kooliruumi ainult 9,9%. Rahuldawaid koole on koolinõunikud leidnud riigis 74,5%, rahuldawaid kooliruumi aga 51%. Kuna kolmweerand koolitööst rahuldaw on, siis on ainult pooled ruumid rahuldawad. Nõrka tööd on koolides leitud 11,2%, aga halbu mitte-otstarbekohaseid kooliruumi 39,1%. Nendes oludes, milles kool on pidanud töötama, on õpetajaskond praegu kooli loomise ajal — koolitöölaste eneste otsuse järele — saawutanud tähelepanemisväärt rahuldawaid tagajärgi. Kui meie õpetajate tööd tahetakse hinnata, siis peab tingimata ka silmas pidama olukorda, milles ta töötab. Mina pean oma kõlbliseks kohuseks tõendada, et wäärnähtuste peale waatamata, mida ei saa salata, meie õpetajaskond on teinud tänuväärt tööd. Isegi need kõlblised defektid, mis siin härra Luur ette tõi, on temale teatawaks saanud wistist õpetajate eneste käest, need andmed on ka õpetajate kongressil ette kantud. Õpetajate liidu esimees härra Martinson on need wäärnähtused oma referaadis ette toonud, olgugi, et osa õpetajaid pahameelt awaldas. Õpetajad on nad ise arutamisele wõtnud, ja see näitab, et on kindel tahtmine nendest nähtustest lahti saada. See on ometi pant selleks, et pahedest lahti saab. Kui ka paljudest wäärnähtustest peab rääkima, siis ei saa ometi toonitamata jätta, et õpetajaskond harukordsete aegade peale waatamata on head tööd suutnud teha. Mis puutub lugupeetud rahwasaadiku härra Jõeäär'e ettepanekusse keskasutuse summade wähenemise mõttes, siis pean tähelepanu selle peale juhtima, et haridusministeerium, mis puutub tema keskasutuste koosseisudesse, on nende kokkutõmbamise soowidele alati vastu tulnud ja iga aasta oma koosseisudest palju kärpinud ja summasid nõus olnud wähendama; selle tagajärjel on need summad praegu niisuguse miinimumini wiidud, et juba osalt ministeeriumi töö kannatab, mille peale muuseas härra Raudkepp siin tähelepanu juhtis. Sellepärast räägin mina kindlasti nende wähenemiste vastu.

Juhataja K. Wirma: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Luur'il.

J. Luur (krst.): Lugupeetud rahwasaadikud! Wõtan sõna faktiliseks märkuseks. Härra Mikkelsaar oma kõnes toonitas seda, et haridusministeerium on

Narwa teatritele toetussumma määramises wälja läinud sellest põhimõttest, et mitte ei tohi teatrijõude killustada. Mina pean tähendama, et Narwas on mitu korda tehtud katseid kaht teatrit ühendada, kuna need katsed soowitawaid tagajärgi siinamaani pole andnud. Meie saame sellest nii aru, nimelt teatrite ühendamise, et nõrgem peaks tulema sinna, kus on tugewam, nõrgem peaks alla andma tugewamale, paremale ja kandwemale teatrile, kus on olemas tehniliselt täiendatud näitelawa, näitetrupp, maja ja kõik wõimalused selleks, et teatrikunsti elunõuetele wastawalt arendada. Ja see kõik on praegu olemas „Wõitleja“ seltsi juures. Nii awaldan mina soowi, et wähe-malt see summa — 300.000 mk. — jagataks mõlema teatri wahel.

Juhataja K. Wirma: Rkl. Luur'i poolt on tagasi wõetud eelmisel koosolekul esitatud ettepanek peatükk IV § 15 kohta ja on esitatud järgmine soowiawaldus: „Riigikogu awaldaab soowi, et haridusministeeriumi korralistes kuludes peatükk IV § 15 ettenähtud toetussumma Narwa Eesti teatritele 300.000 marka mõlema teatri ja nimelt Narwa Eesti teatri seltsi ja Narwa „Wõitleja“ teatri wahel ära jagataks. Kummalegi teatrile tuleb 150.000 marka määrata.“

Riigikogu on kaks tundi koos istunud. Kuulutan weerandtunnilise waheaja.

Waheaeg algab kell 12 päewal.

Pärast waheaega jätkub koosolek kell 12.15 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Wain**.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu läheb päewakorras edasi.

P. Baranin (wii.): Господа народные депутаты! Смета министерства народного просвещения занимает в нашем бюджете довольно скромное место. По своим размерам она не может удовлетворить в полной мере нужды народного образования вообще, и начального обучения в частности. Можно сказать, что суммы, внесенные в смету на начальное обучение, не соответствуют требованиям закона о всеобщем обязательном обучении. Закон этот гласит следующее: „каждое дитя до 15 летнего возраста обязано посещать школу, что дети, лишенные возможности учиться по бедности и необезпеченности их родителей,

помещаются в соответствующие школы — интернаты“. Если будем строго придерживаться этого параграфа, то возникает вопрос: сколько же таких школ открыло министерство народного просвещения, чтобы дать возможность и неимущим пройти обязательный курс обучения. — Ни одной. Правда, в этом направлении министерство идет навстречу, если инициатива исходит от местных самоуправлений. Несколько таких школ открыто в городах. Но что доступно для городов, то не всегда доступно для деревни.

Ни для кого не секрет, что бюджеты волостных и поселковых самоуправлений настолько ограничены, что выделить оттуда хотя какуюнибудь сумму на специальные нужды, не представляется возможным. Вполне естественно. Государство должно придти на помощь. Без этой помощи закон о всеобщем обязательном обучении не мыслимо провести в жизнь. Дальше! Закон гласит: „За непосещения детьми школы, без уважительных причин, родители их облагаются штрафом“. Вот здесь то и получается настоящая трагикомедия. На местах находятся довольно ревностные исполнители этого параграфа, с уважительными причинами не считающиеся и полагающие, что раз ребенок не посещает школы, значит, отец его должен платить штраф.

Бывают случаи, что ребенок сидит дома без и самого скромного и необходимого туалета, дающего возможность показаться на улице. Отец не в состоянии дать ребенку ничего, кроме хлеба и соли, и его всетаки штрафуют, объясняя тем, что закон этого требует. Получается ненормальное положение. Проведение в жизнь закона об обязательном обучении должно лежать на плечах министерства народного просвещения, которое не в силах этого сделать из-за отсутствия средств и за свое бессилие бичует не себя, а других, совершенно неповинных в том, что у них сегодня на столе один хлеб, а завтра — только соль.

Спрашивается: чем виноват отец, если он не имеет возможности заработать столько, чтобы одеть и обусть своего ребенка? Чем виноват ребенок, родившийся от бедного отца, воспитывающийся впроголодь и потому лишенный возможности быть в школе вместе с другими детьми — его сверстниками?

Чем виноваты они оба, отец и сын, являющиеся ответственными пред законом не по их вине?

Что же сделало министерство для облегчения доступа в школу этим беднякам и неимущим.

Если посмотреть в смету министерства, то в § 15 — II статьи мы найдем 15 миллионов марок на пособие беднейшим детям, что составит около 500 марок на каждого ребенка. По самому минимальному подсчету этой суммы не хватит на книжки и тетради, а о другом и мечтать не приходится. И это все, что министерство сделало в этом направлении.

Теперь судите, если министерство само не в силах выполнить требования закона, то есть, не в состоянии дать необходимых сумм на нужды начального образования, то не следует ли из этого, что и по отношению к тем, кои неповинны в нарушении этого закона, не следовало бы применять тех мер, кои законом предусмотрены.

Я полагаю, что министерство не может не знать положения вещей и потому оно должно было бы: или входить с ответственными представлениями об ассигновании необходимых сумм на начальное образование беднейших классов, или с предложениями об изменении и дополнении тех законоположений, исполнение которых не под силу государству и его отдельным членам.

Если, до сего времени, министерство этого не сделало, то можно предположить, что делу начального народного образования оно придает меньше значения, чем закон этого требует.

Не могу обойти молчанием и тех условий, при которых приходится заниматься учащим и учащимся. Школьные занятия в деревнях часто происходят при невозможно-тяжелых гигиенических условиях. Школьные здания, в большинстве случаев, не выдерживают критики. В Печерском уезде, например, имеются школы с одной классной комнатой, в которой помещается квартира учителя, прислуги и теленка. При таких условиях вести продуктивную работу — невозможно. Здесь также необходима помощь государства в виде займа на постройку школ, ибо земския самоуправления, по причине пустоты общественных касс, своими силами сделать этого не могут.

К сожалению сумма операционного фонда, внесенная в смету министерства, по своим размерам далеко не соответствует требованиям жизни и едва ли сможет удовлетворить 50⁰,0 нуждающихся.

Затем, позвольте высказать Вам горькую истину о положении народного учителя. Существует очень демократичный закон об учительском жалованьи, благодаря которому народный учитель поставлен в более худшие условия, чем кто либо другой из государственных и общественных служащих. Согласно этому закону, он должен получать свой оклад из трех учреждений, в том числе и от волостных и поселковых управлений, которым этот платеж, хотя бы в виде квартирных, часто не под силу и заставляет прибегать к всевозможным комбинациям. Так, при выборах на должности, прибегают к своеобразным методам, вроде отобрания подписки об отказе от квартирных, семейных и т. п. Немногим отличаются в этом отношении и некоторые уездные управы. Примером может быть Юрьевская. Последняя с первого января с. г. отказала учителям посад в уплате семейных, несмотря на то, что на покрытие этих расходов она получает субсидию от правительства. И, вот, представьте себе положение семейного учителя, имеющего в руках очень демократичный, как я уже сказал, закон, но не получающего того, что ему по закону полагается.

С другой стороны, население выплачивая учителю, хотя бы и минимальную долю вознаграждения, по своему развитию, склонно видеть в учителе своего нахлебника и, благодаря этому, то отношение, которым пользовался не так давно учитель в толще народной, в настоящее время резко изменилось в худшую сторону, и отражается на продуктивности его работы. Поэтому, для пользы дела, от этого порядка необходимо было бы отказаться и выплату жалованья народным учителям принять полностью на счет государства, изменив соответствующий закон.

Касаясь постановки среднего образования, должен сказать, что для русского населения оно мало доступно из за отсутствия специальных учебных заведений на местах. Так, например, на весь Юрьевский уезд и Приозерье нет казенного средне-учебного заведения. Имеющаяся в городе Юрьеве гимназия содержится исключительно на средства, получаемые от платы за учения с учащихся. Та субсидия, которая внесена в смету министерства для Юрьевской гимназии настолько мала, что не может повлиять на уменьшение учебной платы, для Юрьева довольно высокой.

Если сравнить плату за учение в Юрьевской гимназии с Ревельской городской гимназией, то получится, что ревельцы, более состоятельные, платят 2500 марок в год с учащагося, а юрьевцы, более нуждающиеся, должны платить по 6000 марок.

Вполне понятно, что несостоятельное население по этой причине лишена возможности дать детям своим среднее образование.

И совершенно не понятна в этом деле позиция министерства народного просвещения.

Представители родительского комитета Юрьевской гимназии неоднократно обращались к министерству с просьбами о принятии Юрьевской гимназии в сеть общественных учебных заведений, надеясь, таким образом, облегчить положение учащихся, но к сожалению министерство оставалось до сего времени глухо и немое к этим просьбам.

Такое отношение министерства к насущным нуждам русского населения ничем не может быть оправдано. Я полагаю, что если министерство находит средства на субсидии театрам, то на открытие учебных заведений оно должно их найти.

Если министерство не отрицает того факта, что русское население занимает положение полноправных граждан в государстве, наравне с другими несет все тяготы и повинности в пользу государства, то не должно отрицать и того факта, что это население должно пользоваться и всеми благами от государства исходящими. Принятие же в сеть государственных средне-учебных заведений Юрьевской гимназии будет одной из частиц блага просвещения.

В заключение позволю себе выразить надежду, что в 1924—5 учебном году министерство народного просвещения, в удовлетворении духовных потребностей русского населения, пойдет ему навстречу и даст возможность, как богатым, так и бедным быть приобщенными к благам просвещения.

J. Seljugin (wn): Господа народные представители! В прошлом 1923 году Государственному Собранию было угодно большинством принять предложение г-на Мартинсона о внесении дополнительно 45 милл. марок на школьное строительство. Мы имели основание рассчитывать, что в дальнейшем министерство просвещения и Государственное Собрание пойдут по этому

доброму пути. Но, к сожалению, наши предположения не оправдались, кредиты на школьное строительство не увеличены, а в некоторых местностях их значительно урезали. По крайней мере в Печерском уезде в настоящем году предположено отпустить кредиты только на две школы, тогда как в прошлом году было отпущено на 4. Я считаю лишним распространяться о несоответствии школьных зданий применительно новой официальной обязательной программе. Но есть положения, есть условия, продолжение работать в которых абсолютно невозможно. Я имею в виду наши начальные школы. Может быть, центральная Эстония находится в несколько лучших условиях, ибо там силою исторического хода событий было осуществлено всеобщее начальное обучение в сравнительно далеком прошлом, а следовательно имелась и наличность более или менее приспособленных для этой цели помещений. Хотя на основании некоторого знакомства с бывшими, так называемыми, приходскими школами, я должен сказать, что прохождение существующей программы в этих помещениях вещь неосуществимая бедному и вооруженному знаниями, опытом и при наличности какого угодно усердия, добиться желательных результатов не удастся. Но что происходит сейчас в школах на окраинах. Надо, господа, лично убедиться, чтобы иметь верное представление, ибо воображение немногих способно представить этот, я бы прямо сказал бы, кошмар.

Вначале прошлого года представитель министерства имел возможность убедиться в этом. Я помню его удивление, когда он при посещении моей школы вечером, в классной комнате, вместо парт и другой школьной мебели, неожиданно наткнулся на группу людей, расположившихся на полу на покой. Да, господа, я лично работал в школе, где в классной комнате ютился и хозяин и его семья, днем прятавшаяся за занавесом, а ночью располагавшаяся на полу бивуаком. Бивуаки в классе. Можно вообразить, какая атмосфера встречала утром детвору и сколь долго их неясные головки могли заниматься напряженной работой. И это в местности, расположенной почти в черте города. Вдали от города можно конечно встретить и еще более разительные картины. Я имею сейчас данные о школьных помещениях в Печерском уезде, не только в местностях с русским населением, а вообще по всему уезду. Всего в уезде 103 школы; из них

только 6 помещаются в специальных зданиях, приспособленных для 6-ти годичного курса обучения, 14 специальных зданий для школ с 4-х годичным курсом и 83 школы находятся в частных помещениях. Что значат эти частные помещения. Да, это те жалкие хибарки мелких хуторян. И вот в такую халупу нагружено до 30 парт и до 70 детей. И учитель должен, обязан выполнить точно предписанную программу. Прижатый к стене, не имея даже возможности поставить стул для себя, он должен оперировать колбами, ретортами, чтобы к концу года выполнить программу, дабы не впасть в немилость ревизора, которым для меня совершенно непонятно наклеены ярлыки советников. Это те же господа инспектора, а то может быть и грознее их. Конечно, к концу года советник бывает крайне недоволен постановкой школьного дела в уезде. И он, как чиновник, безусловно прав. Надо сознаться, что в дореволюционное время дети выходили из школы более подготовленными. Они были и грамотнее и развитее и выносили больше полезных знаний. Много содействовали этому, конечно, имевшиеся при каждой школе библиотеки, но все же главная причина не в этом. Корень зла лежит в ином, а именно в самой программе начальной школы и порядке ее осуществления. Господа составители, повидимому, руководствовались исключительно теоретическими соображениями, абсолютно игнорируя те местные особенности, в которых программа должна осуществляться. И если кое что старались приспособить, то только применительно к городским школам, находящимся в совершенно особых условиях, чем сельские школы. Против самого существа программы можно и не возражать. Она для сторонняго человека может показаться вполне приемлемой. Но кто побывал в сельской школе, приютившейся в лачуге, а тем более, кто это испытал на собственной шкуре, должен заявить, что ее необходимо пересмотреть. Вот например, ручной труд, кто против него по существу будет возражать. Конечно никто, ибо его положительное влияние установлено и утверждено всем миром. А между тем, в тех ненормальных условиях он не всегда влечет за собой только положительные результаты. Вот вам школа хибарка. Идет ручной труд — лепка. Прямо на партах расположились куски глины. Дети ее мнут, пачкают носы и свою парадную одежду. К концу урока класс страшно загрязняется. По окончании урока класс надо вычистить,

а детям умыться. Вся детвора изгоняется из класса на улицу на 20° мороз, и там начинают свершать омовение. В результате почти все дети больны вместе с учителем. По данным Печерского уезда, в настоящем году среди учащихся наблюдается небывалое количество заболеваний. Безусловно, на это имело влияние усиленное занятие в период летних каникул государственным языком, но несомненно, что и те ужасные условия, в которых происходят занятия, имели также свою долю влияния. Изменить же порядок занятий путем переноса некоторых уроков на более удобное время, напр. на весну, нельзя, ибо это будет не по программе, что советник поставит на вид. Я не против существования программы, я настаиваю на скорейшем сознании нормальных для ее осуществления, условий в цепи которых первое место занимает школьное здание.

В Печерском уезде сейчас из общего числа школьно обязанных 8738 детей не посещают школу 2108 детей. Ужасная картина, не правда ли? Но я категорически утверждаю, что причина простая здесь не в нежелании учиться, в до революционное время безграмотных молодых людей не было, (J. Holberg. рõl.: Это не правда, сейчас в Печерском уезде 50% безграмотных.) Нет, это не верно. Не идут сейчас в школу потому, что она действительно стала давать мало, а главное, вследствие тех ужасных условий, в которых проходят занятия. Если мы хотим действительно поднять культурный уровень народа, надо во что бы то ни стало снабдить школы необходимыми принадлежностями и в первую очередь, конечно, специальными школьными зданиями. И тогда, может быть, существующая школьная программа будет достигать положительных результатов и не будет обременительна и для детей и для учащихся. В настоящее же время ее необходимо тоже пересмотреть.

L. Raudkepp (krst.): Ma teen veel mõne ääremärkuse selle juurde, mis ma eile juba nimetasin. Mina leian, et lugupeetud härra Lattik selles mõttes ehk natukene liig pessimistlikult waatab meie koolide peale, kui ta arwab, et kawad neis ülekoormatud on, mis lapsi otsekohe haigeks teeb. Nii see nüüd mitte ei ole, waid siin tuleb wäga palju rehkendada koduste oludega, nagu ma seda mõne kooliarsti käest kuulnud olen. Sellest ei wõiks hästi juttu olla Riigikogus, et meie kuulutaksime wälja, nagu tehtaks meie koolides liiga tööd, sest mõned asja-

olud, mis meie koolides ilmsiks tulewad, räägiwad ehk wastupidi, et wõib olla liiga wähe tööd tehakse. Kõnime seisab selles, kas kawadesse on paigutatud iga aine niisuguses ulatuses, nagu see pedagoogiliselt tarwis on. Selles mõttes tuleks neid kawasid rewideerida.

Härra haridusministri abi nimetas keelte kohta, et asjatundjad on kawa wälja töötanud. Siin tuleb igatahes arwesse wõtta, et keelteõpetus oleks rohkem ühendatud olewikuga kui minewikuga, sest Goethe, Schiller ja Shakespeare on minewiku isikud ja nende tööd, samuti ka keel on luulekeel ja ei ole mitte niisugune keel, mida igapäewases elus ja ka ülikoolis, kus teaduslikka töid uuritakse, tarwitusele wõiks wõtta. Nii et mõndagi oleks, mida tuleks neis kawades rewideerida.

Mis puutub sellesse, kuidas ministeerium erakoolide peale waatab, siis pean ma küll ministeeriumi kaitseks paar sõna ütleva, et mina ei leia just mitte, nagu oleks ministeerium siin kuidagi wiisi liialdustesse sattunud, ja ma wõin kindel olla, et kui materiaalsed olud seda lubawad, haridusministeerium tingimata ja heameelega veel wastutulelikum on erakoolide wastu.

Kahte asja nimetaksin ma veel, eriti mida haridusministeerium peaks arwesse wõtma. Üks asi oleks see, kuidas saaks kõrwaldada seda puudust, et meie keskkoolides liiga wähe on usuõpetajaid, kes igapidi pedagoogiliselt ette walmistatud on. Selle kohta esineksin mina järgmise soowiawaldusega:

„Riigikogu awaldab soowi, et haridusministeerium kõigelahemas tulewikus hoolitseks keskkooli usuõpetajate täieliku pedagoogilise ja metodilise ettevalmistuse eest ülikooli usuteaduskonnas.“

Teiseks: Kõigerohkem paneb mõtlema ja tõsiselt mõtlema ja mitte ainult üksikuid isikuid Riigikogu esitajate keskel, waid ka laialisemaid lastewanemate hulke ja kogusid, et meie koolipeod ei suuda sellele kõrgusele kerkida, nagu nad peaksid olema haridustemplis, nagu nad peaksid olema kooliruumides. Siin peaks haridusministeerium nii kaugele minema — see ei oleks mitte liiga kaugele mindud — et kokku seada nende näidendite nimekiri, mida wõiks koolilawal ette kanda, et igasugune mage, sisutu ja kõlbustawane jant tingimata ära jääks hoonest, mida meie nimetame haridustemp-

liks. Koolil on suur mõju laste ja wane-
mate kohta, ja ühiskond ei tohi näha koo-
lides niisuguseid pidusid, mis samal tasa-
pinnal on, kui nende juures, kes kultuuri-
liselt madalamal seisawad ja kes jämeda-
maid kõlbluswastaseid ning sisutu meele-
lahutusi otsiwad ja armastawad. Minu
teine soowiawaldus oleks järgmine:

„Riigikogu awaldab soowi, et haridus-
ministeerium kindlate nõudmiste, korral-
duste ja wastawa kontrolliga koolipidude
tasapinna tõstaks kõrgusele, mis tõsikul-
tuurse rahwa kõlblistele ja esteetilistele
nõuetele ning õigetele kaswatusideaalidele
wastaks“.

Edasi wõiksin weel ühte nimetada ja
nimelt seda, et meie õpetajad, nagu siin
juba osalt tähendatud, ei suuda küllalt
tähele panna oma kui kaswataja kohu-
seid. See waade kipub nii mõnigi kord
meil püsima jääma, nagu oli Wene ajal, et
kooliõpetaja on ainult kooliõpetaja ja ei
ole mitte kaswataja, nii et wahekord õpe-
laste ja õpetajate wahel peaks igas koolis,
kui seda sõna wõib siin tähendada, pere-
kondlikumaks minema neil juhtumistel,
kui midagi muud peale klassitöö ette
wõetakse, näiteks pidude alal.

Siis edasi huwitab mind weel rew-
deerimise asi ja mina arwan, et haridus-
ministeerium peaks ära kasutama rohkem
statistika büroo tööd, et rohkem rew-
deerimise andmeid awaldada, et seltskond ja
koolitegelased teaksid, kui kaugele minis-
teerium on jõudnud rewideerimisega.
Senni on ainult mõned katkelised teada-
anded wälja libisenud, mis liiga wähe
meile pakuwad. Samuti oleks tähtis, et
haridusministeerium korralduse teeks,
missugustes komisjonides wõiksid usu-
õpetajad, kes soowiwad seda ainet õpe-
tada, eksamid teha wõi õiguse saada usu-
õpetust õpetada. Nende õpetajate käest,
kes soowiwad eksamile tulla, ka nende
käest tuleb nõuda kindlaid teadmisi ja
oskust.

Ma nimetaksin weel üht wäikest asja,
nimelt: kui kewadel haridusministeerium
teada annab, missuguste teemide üle koo-
lide lõpetajad peaksid kirjutama, siis on
ikka ilmsiks tulnud, et nagu ennem saa-
dakse teada, missugused teemid ümbri-
kuis on. Siin tuleks igatahes ka parem
korraldus leida ja mitte liig wara saata
teele ümbrikud, millesse on pandud tee-
mid.

J. Piiskar (is.): (W a h e l h ü ü e
k e s k e l t : N ü ü d a l g a b t e i n e l e h e -

k ü l g .) Hulk aega kestnud läbirääkimisi
jälgides ja silmas pidades ka meeleolu,
mis ilmsiks tuli, nii eelarwe-komisjonis
kui ka alamkomisjonis haridusministeer-
iumi eelarwe arutamise puhul, pean
tähendama, et mulle on jäänud mulje, et
meil haridusküsimust siiski weel mitte ei
wõeta tarwiliku tõsidusega, et meil kul-
tuuriline ja hariduslik järg ei ole weel
sellel tasapinnal, kus tema õieti olema
peaks, meie praeguste wõimaluste juures
ka olla wõiks. Sest kui haridusküsimuse
eestwõitlejad, need kes seda tööd senni
on juhtinud, oleksid selle ala juures nii
palju piike murdnud, kui meie seda näeme
mõnede teiste küsimuste ja alade juures,
mille kohta sugugi ei saa öelda, et nad
tähtsamad on kui haridustöö, siis oleks
pidanud need andmed, mis siin ette kan-
tud ühelt poolt haridusministri abi härra
Mikkelsaar'i ja teiselt poolt endise kooli-
nõuniku härra Luur'i poolt, hoopis teist
keelt rääkima. (J. Luur, krst.: Oli
nõnda. — J. Hünerson, põl.: Tak
totshno!) Ma mõtlesin Teie wäidete
juurde lõpuks tagasi tulla, aga kui juba
sinna on mindud, siis ma teeksin siin ühe
ääremärkuse. Härra Luur oma ringis
ümber rännates — ja ma pean oletama, et
härra Luur koolinõunikkude peres mitte
erandit ei moodusta, et tema tawaline
koolinõunik on, mistärast ka see seis-
koht ja waade enam-wähem tohiks ka
teiste kohta maksew olla — härra Luur
on näinud, kui wilets seal asi on. Temale
on nähtawasti see asi südamesse läinud,
sest minule paistis, et kõneldi hingega, et
kujutati wäga wärwikaid pilte sellest, kui
wilets lugu on. Isegi arwusid toodi ette,
aga ei näidatud, mis siis ette wõtta tuleks,
et asi mitte nii ei oleks. (J. Luur, krst.:
Aega ei antud.) Härra Luur, Teie
kõnelesite 2 korda ja faktiline märkus oli
kolmas kord, esimesel korral oli Teil nii
palju aega kui tahtsite. Ootasid, et Teie
kui endine koolinõunik, kes on pidanud
juhtima koolitööd terwes raioonis, ometi
oleks pidanud kõigepealt ütleva, kas kõik
on tehtud, mis tarwis; ja kui tehtud ei ole,
siis näidata, mis ja kuidas teha tarwis.
Just seda positiwset osa Teie kõnest ei
leidnud ma mitte ja ma pean ütleva, et
see joon näib olewat wäga üldine. On ju
teada, et wiimased aastad, õieti see aeg,
mil Eesti iseseiswa riigina on püsinud, ei
ole üldse soodne olnud haridus-kultuuri-
lisele tööle. Missugused selle põhjused on,
seda ei hakka ma analüüeerima, aga ma
konstateerin seda tõsiasi, et ei saa meie

seltskonna hariduslikku huwi wõrreldagi sellega, mis oli enne ilmasõda, kus haridusküsimus oli kõigi eluawalduste kesk-kohaks. Muidugi, sarnast domineeriwat osa muutunud oludes ta ei omanda wast kunagi, aga et praegune olukord loomulik ei ole, see on ka päris selge. Selle üldise ükskõikse meeleolu all, mis wahel läheb otse kultuuri ja hariduse waenulikkuseni, kannatab meie hariduspoliitika, kannatab kõigepealt haridusministeeriumi tegewus. Ja seda näemegi haridusministeeriumi eelarwest.

Peab küll ütleva, et see eelarwe wähehaawal on suurenenud, umbes kuni 10%-ni eelarwest juba jõudnud, aga kui wõrrelda tema absoluutset wõi ka protsendilistki suurust nende wajaaduste ja nende ülesannetega, mis meil, kui hariduslikult wõrdlemisi mahajäänud rahwal praegusel silmapilgul ees seisawad, siis peab ütleva, et see eelarwe absoluutselt ja protsendiliselt wäga kokku on surutud ja õleks pidanud palju suurem olema. Ja kui haridusministeeriumil on tulnud tegutseda sarnases mittedoodsas õhkkonnas, kus kõik teised ülesanded ja otstarbed nähtawasti ettepoole nihutatakse, kus haridusministeerium wist — ma ütlen „wist“ sellepärast, et ma seda õhkkonda, wõi walitsewat ringkonda ei tunne, waid pean järeldama nende andmete põhjal, mis mulle kõrvalt waadates paistawad, — kus wist haridusministeerium kõigi teiste ülesannete eest peab oma ülesannetega tahaplaanile jääma, siis ei saagi kokku seada teistsugust eelarwet, kui praegune on ja siis ei saa ka eelarwes wälja paista muu waim, kui paigalpüsimise waim, ma ütleksin otsekohe — kiratsemise waim, see tähendab, ainult selle tegemine, mida enam kuidagi wiisi edasi lükata ei saa ja mis paratamatult päwakorrale tuleb. Aga nendes osades, mis peaksid awaldama püüdu teistele kultuurrahwastele järele jõuda, ning kätte saada seda, mis meile aastakümned andmata on jätnud — seda hoogu suures ja laias ulatuses edasi rühmata meie ei näe. (J. Holberg, põl.: Selleks pole õpetajaid!) Härra Holberg, ega siis sellega õpetajaid juurde ei saa, kui nii mitmel korral küll kõnelatakse: koolimajad on wiletsad, tarwis paremad ehitada jne., aga midagi ei tehta. On tõsi, et õpetajaskond on nõrk, kuid tahaksin näha, et ka härrad Luur ja Holberg oleksid hakanud arendama kawa, kuidas tulewikus selles küsimuses edasi saada. (J. Holberg, põl.: Seda ühe

p ä e w a g a e i s a a!) Ma pole öelnudki, et seda ühe-kahe päewaga teha saaks, kuid meil on teised ülesanded, mis minu arwates wäheema tähtsusega kui hariduslikud ülesanded, rohkem tähelepanu leidnud, ja sennikaua, kui see edasi kestab, ei saada ju oma hariduspõllul edasi. Mina ei ole üles seadnud mingisugust absoluutset mõõtu, ega sellega mõõtnud meie haridusalal, waid olen wõrrendlikult näidanud, et meie haridusasi on liig tagapinnale nihkunud, wõrreldes teiste ülesannetega, kuna ta meil peaks täiesti eesrinnas olema. Wanade kultuurmaade juures leiame, et haridusministeeriumi eelarwe tihti kipub wõrduma sõjaministeeriumi eelarwega. Meil aga, kes meie kultuuriliselt maha jäänud oleme, on ta mitu korda wäiksem, kui sõjaministeeriumi eelarwe. Sellest wõib järeldada, et meil haridusküsimuse peale tarwilikku tähelepanu pööratud ei ole. Ma ei kõnele sellest, et haridusasja ühe wõi kahe aastaga saaks ideaalse kõrguseni wiia.

Siin toodi mitmelt poolt arwamisi ette ja näidati, kui wiletsad on meie koolimajad ja missugune protsent nendest kõlbmatud. Waatame, kuidas selle puuduse parandamisega tegelikult lugu on. Mõni aasta tagasi arutati laiemas ulatuses meie koolimajade küsimust, ja selleaegne rahaasjanduse komisjon oli nõus looma lähemate aastate tarwis suurema ehitusfondi. Siis oli selleaegne haridusminister härra Bauer see, kes tuli ja Wabariigi Walitsuse nimel ütles, et tema ei tarwita seda summat ja toetas wäiksema summa määramist. Ega see asjaolu ometi näita haridusasja paremale järjele wiimist.

Edasi mäletame, kui läinud jõulu eel haridusministeerium tuli koolimajade ehitamiseks lisakrediidi nõudmisega 10 miljoni marga suuruses, siis maksis enne teatawaid ettewalmistusi ja töid, kui Riigikogu sai temale anda suurema summa, mille tagajärjel nüüd haridusministeeriumil seks otstarbeks umbes 70 miljonit marka tarwitada on. Sellest näeme, et Riigikogu ei ole mitte püüdnud tagasi hoiduda nõutud summade lubamisest, ei ole tahtnud halwata haridusministeeriumi tegewust. Wõiksin weel terve rea teisi juhtumisi tuua, kus Riigikogul on tulnud nii öelda sundida haridusministeeriumi kiiremini ja suuremas ulatuses liikuma. Kui seda peetakse meie hariduspoliitika loomulikuks edenemiseks, siis ei ole see hariduspoliitika mitte edasirühkiw hari-

duspoliitika, mida meie tahaksime näha ja peaksime nägema. Samuti on igal aastal tulnud kõneleda sellest, et ei aita isegi see, kui koolimajad olemas oleksid, sest on teataw osa õpilasi, kes kooli ei pääse sellepärast, et neil kas riideid ei ole, kas jalanõud puuduwad, kas wanematel võimalust ei ole õpetarbeid muretseda. Praeguses eelarwes leiame aga walitsuse ettepaneku, mis nõuab, arwesse wõtmata jättes suurt hulka kehwi lapsi, kõigeminimaalsemale osale nendest ainult ligikaudu 500 mk. lapse peale. Oleks hea, kui meie hariduspoliitika juht seletaks, kuidas mõeldakse 500 margaga aastas koolitada last, kes ei jõua ise koolis käia ja kelle wanemad ei jõua teda koolitada. Aga see summa on weel märksa vähem, sest nende andmete järele peaks meil olema umbes 30.000 õpilast üle riigi, kes puudust kannatawad. Tegelikult on aga puudustkannatawate õpilaste hulk märksa suurem. Ma arwan, et ei ole liialdus, kui see arw kahekordseks, isegi kolmekordseks tõsta. Ja siis tuleks 100—200 mk. õpilase peale, millest ei jätku kehwmate õpilaste koolitamiseks. Sellest jätkub waid ainult wäiksele osale mõnede wäiksete kulude katmiseks, kas raamatu ostmiseks wõi mõne odawa riidetüki muretsemiseks. Ja see on kõik. Seda küsimust tuleks aga käsitada meie arwates palju laiemas ulatuses, sest muidu ei saada üle sellest nähtusest, kuigi maksew koolisundus, et teataw osa lapsi kooli ei pääse. Ja siis tuleks otsida ka nende nähtuste põhjusi, mille peale tähelpanu juhtis härra rkl. Baranin, kui tema kõneles sellest, kuidas trahwitakse lastewanemaid, kes lapsi kooli ei saada ja trahwitakse sagedasti neid, kes ei suuda oma lastele muud anda, kui leiba ja soola. (W a h e l h ü ü e: Ei ole õige!) Keegi ütleb, see ei ole mitte õige, wõib olla, et selle härra laste suhtes see mitte õige ei ole. Aga, kes wähegi kehwmataid ringkonde tunneb ja kes mitte silmi kinni ei pigista, see peaks ütleva, et seisukord on weel palju wiletsam, kui teda siin on ette kujutatud ja kui esitatud andmetest järgneb. Kui härra Luur arwab, et see õige ei ole, siis soowitaksin temale kas wõi sinna ringkonda minna, kust pärit on rkl. Baranin, siis ta ei ütleks, et see õige ei ole. Aga see ei ole mitte ainus ringkond. Sedasama leiame ka Tallinna kehwmates agulites, kus lapsed ei pääse kooli sellepärast, et wanemad ei jõua neid kooli saata. (W a h e l h ü ü e J.

Luur'i, krst. poolt.) Ah nii! Ma ei tea, missuguses ulatuses neid on trahwitatud. Aga mul on andmeid, mis tõendawad, et püütakse wanemaid trahwida. Ja kui teie ütlete, et seda ei tehta wäga sagedasti, siis see küsimust weel ei lahenda. Jääb ikkagi püsima olukord — laps kooli ei tule, ja wanemaid trahwida ei saa, sellepärast et neil midagi ei ole. Aga ega see weel lapsele haridust ei anna. Aga just see jaataw külg, mille peale oleks ministeerium rõhku pidanud panema, kuidas neid lapsi kooli saata, waadake, see küsimus on jäetud sõõti. Meie rühma poolt on alati rõhutatud, et haridustöö ei saa piirduda ainult koolitööga, waid on tarwis erilist rõhku panna haridustöö peale väljaspool kooli, eriti võimaldada kehwmatele rahwakihtidele oma haridust täiendada, kas üldhariduse näol, kas kutsehariduse täiendamise wõi omandamise teel. Neile nõuetele ei ole kunagi wastu waieldud, ei ole näidatud, et need elulised ei oleks, et need põhjendatud ei oleks, aga aast-aastalt näeme meie, et sellel alal pea midagi ei sünni. Meil on alati räägitud kutsehariduse parandamisest, kutsekoolide wõrgust, kutsehariduse omandamise võimalusest, on waieldud selle wastu, et ametit ei tarwitse noored inimesed õppida mitte meistrite juures õpipoistena ja sellidena, waid selleks tulewad awada teatawad ametiõppimise wõi oskuskoolid. Aga meie ei näe neid. Suure waewaga on asutatud esimesed sarnased koolid, on Tallinnas käima pandud riigi raua- ja puutööstusekool, mis praegu asub wõimatutes ruumides. Ja alles pärast pikka ja suurt waewanagemist on eelarwesse wõetud summa, mis sellele koolile ruumide ehitamise võimaldab. Meie tahaksime aga näha, selle asemel, et arendada üldhariduslikkude keskkoolide wõrku, oleks püütud arendada just kutsekoolide ja oskuskoolide wõrku. Meil on wäga tihti küll awalikult ajalehtedes ja Riigikogu ringkondades sõna wõetud, et meil, wõib olla, lähemas tulewikus haritud inimeste üliproduktsoon wõib tekkida, et meie seista olukorra ees, kus intelligent jõud tööta jääwad. Härra Luur tõendab seda arwamist omalt poolt. Aga kuidas siis sellest nähtusest üle saada, kui meil on ikkagi ainult algkool, keskkool ja ülikool. Mina arwan, et sel teel sarnase ettewalmistusega inimesi produtseeritakse, kes wõib olla, pärast tööpuuduse all kannatawad. Ja kui sarnane hädaohht olemas on

— mina seda selles terawuses ei näe, aga ma ei waidle mitte wastu, et sinna maani wõidakse jõuda — siis arwan mina, tuleks hakata haridus- ja kultuurtööd natuke teistsugusel alusel tegema. Tuleks hakata kaswatama sarnast waimu, kui see on näiteks Ameerikas, kus tarbekorral ka kõigemustemast tööst kinni haaratakse. Täna wõib inimene professor olla, aga kui professori tooli just käepärast ei ole, wõib ta ka saapaid puhastada wõi ükskõik missugust tööd teha. Ega seda ei saa sel teel läbi wiia, et meie jääme raamatutarkuse juurde ja edasi arendame seda raamatu kultust, millest härra Luur siin kõneles. Meil oleks tarwis eriti laiadele hulkadele wõimaldada õppimist soodsates tingimistes ning korraliku juhatus ja ettewalmistuse all mitmesuguseid ametid, mille wastu huwi wõib olla ja mil teel õppijad satuksid aladele, kus nemad nii täie hinge kui ka waimuga wõiwad oma tööle anduda ja kus nad ise asuksid looma ja wõidaksid omale kätte tööala. Eestkätt on tarwis kutseharidust arendada ja wastawalt sellekohaste õpeasutuste asutamist. Teiselt poolt wõib ka loengute ja kursuste abil neid inimesi ette walmistada, kes enam kooli ei pääse, kuid siiski end mitmesuguste elukutseteks ette walmistada soowiwad. Siit tuleks õieti otsida wastukaalu, alata sõjakäiku, kui tahetakse olla raamatukultuuri wastu töökultuuri arendamise teel ja selleks pinnawalmistamise abil.

Kui nüüd waadelda haridusministeeriumi eelarwet, ja eriti neid summasid, mis kultuurilisteks tarweteks kulutatakse, siis paistab seal silma ükskõiksus, ma tahaksin öelda — hariduskultuurilistest püüetest on märgata mitteamusaamine, otse waenulikkus terawamal kujul. Sarnane pítser on otsa ees haridusministeeriumi eelarwel nähtawasti arwestades wastawate meeoludega. Aga eriti ilmsiks tuli see siis, kui eelarwe läbi waadati eelarwe-komisjoni alamkomisjonis, kus eriti kultuuriliste toetusummade ümber tekkis niisugune waenulik meeolu, kus kas wõi kümnetuhandeliste wõi weel wäiksemate summade kárpimistega püüti alla kriipsutada, et need lähewad aladele, mida waewalt sallitakse ja tahetakse igal teel alla suruda. Mul on meeles weel mitmed pildid ja mitmed koosolekud eelarwe alamkomisjoni tööpäewilt, kus otse hariduse- ja kultuuriwaenulikkus lõkkele löi. Ma mäletan üht momenti, kus haridusmi-

nisteeriumi esitaja tõi komisjoni koosolekule hiljuti kunstinaütuselt omandatud ühe meie wanema kunstniku näopildi, mis oli walmistatud ühe üldiselt tunnustatud ja hinnatud kunstniku poolt. Ja siis oleks pidanud kuulma neid ääremärkusi, mis sel puhul tehti! Kui seda oleks juhtunud kuulma keegi eurooplane, siis oleks ta ilma pikema jututa saatnud oma kodumaale telegrammi ja öelnud, et lootsin sõita kultuurilisse Eestisse, olen aga sattunud hotentottide maale. (J. Soots, põl.: Kus Teie teate, mis eurooplane oleks öelnud, kas Teie siis ka eurooplane olete?). Teie wist muidugi ei ole. Ja kui sedasama joont peetakse kirjanduse alal, kui kirjannikkude liidule, tema ajakirjale toetuse andmise puhul tahetakse ette kirjutada, missugust õigekirjutust tuleb tarwitada, missugust lauseehitust kirjanikud wõiwad enestele lubada, missugust wärsimõõtu nad ei tohi tarwitada jne., — kuidas siis sarnaseid soowiawaldusi, kui need seotakse kirjanikkudele antawa toetusega, nimetada? (L. Raudkepp, krst.: Ega hotentottidel wärsimõõtu ei ole.) Meie ei ole wist kumbki seal käinud, aga ma arwan, et nendel ka on oma teataw kultuur, ja lõppude-lõpuks ei ole ju wärsimõõtu muud midagi, kui rütm, ja ma ei usu, et rütmitunne hotentottidel puudub.

Minule paistis, et tähendatud alamkomisjonis waadati kõigi kultuuriliste, eriti kirjandus-kunstiliste eluawalduste peale sellelt seisukohalt, et kui need awaldused ei wasta täpselt minu maitsele, kui see ei wasta täpselt sellele tasapinnale, millel mina olen, siis ei tohi seda olla. Aga ometi peaks ju kunst ja kirjandus alati eesrinnas sammuma. Ja need ajajärgud, kus kunst ja kirjandus on sattunud teatawate ringkondade mõju alla, näiteks, keskajal hoowiringkondade mõju alla, kus kirjanikud on pidanud produtseerima hoowiringkondade kapriisidele wastawalt, need ajajärgud on alati olnud kirjanduse, kunsti ja üldse kultuuri langesemise ajajärgud. Ja kui meil tahetakse seada kirjandus-kunstilised eluawaldused wõhikute kapriislikkudest heaksarwamistest olenewateks, siis ärgu tuldagu ometi ütlemata, et tahetakse kultuuri edasi wiia, ja et sel alal kõik tehtakse, mis tarwis on. Aga meie elame praegu sarnases õhkkonnas. Näib, et otsustajatele enestelgi teinekord on piinlik oma sammude pärast. Ja nii tuligi, et õhtul tehti haridus-

kommisjonis otsuseid, kärbiti maha summasid, mida eelarwe-kommisjon suuremas osas õnneks uuesti üles wõttis, ja järgmisel hommikul samade erakondade lehed hurjutawad, jättes ütle mata, kelle arwele need kultuuriwaesed sammud tulewad kirjutada. Aga tegelikult olid samade lehtede mehed — muidugi mitte toimetuse liikmed, aga samade parteide liikmed — Riigikogu komisjonis need, kes need kärpimisettepanekud tegid, kes neid toetasid ja läbi wiisid. Tekib teatud kahekeelsus. Ei juleta omaks wõtta seda, mida awalikult ise hukka mõistetakse, aga kui ollakse, nii öelda, kitsamas ringkonnas, ja kui arwatakse, et need sammud mitte awalikkuse ette ei tule, siis tehtakse seda ometi.

Kui nüüd haridusministeeriumil tuleb töötada sarnases õhkkonnas, siis ei saa iseäralikka etteheiteid teha ministeeriumile, ega ministritele, waid need etteheited lähewad suurelt osalt, ja peawadki minema, seltskonna pihta ja ka poliitikategelaste pihta, seega parlamendi enamuse pihta, kui see pooldab komisjoni seisukohti. See kõik kokku wõttes ongi loonud sarnase õhkkonna, kus raske on eeldada ja uskuda, et ligemal ajal loota on teistsugust hariduspoliitikat. Aga kunni ei näidata haridusele kätte wäärilist kohta ja ülesannet, senni on wõimatu wõidelda kõigi nende pahede wastu, millest siin täna eriti kristlikust rahwaerakonnast on kõneldud. Sest kui nemad kõnelewad wäärnähtustest, kõlbluse langemisest ja muudest awaliku elu puudustest, siis on ju selge, et kuigi mitte ainult, siis ometi wäga mõjuwas osas, on need tingitud hariduslikust ja kultuurilisest madalast tasapinnast. Rohkem haridust, rohkem walgust, ja wististi needki pahed kaowad iseenesest.

Siis tahaksin ma weel paar märkust teha paarile kõnelejale härrade kristlaste leerist nende awaldatud mõtete puhul, puudutades neid mõtteid selles järjekorras, nagu need awaldati. Härra Lattik rõhutas, et ühtluskooli poolehoidjad ei olla enam selle kooli poolehoidjad, vähemalt näida, et tegelikult ei saada ühtluskooli teostada. Tema jättis aga muidugi ütle mata, kas need poolehoidjad tähendawad neid teadlasi, kes waremalt pooldasid ühtluskooli, kui sarnast — kas on pedagoogilises ilmas ühtluskooli mõte ümberhindamist leidnud. Wõis järeldada wiimast. Härra Lattik ei öelnud seda küll otsekohe wälja, aga jäi niisugune mulje.

See ei ole aga õige. Härra Lattik'u wäited käisid nähtawasti selle kohta, et meie algkool, kui ühtluskooli osa, ei anna keskkoolile tarwilikult ettewalmistatud õpilasi ja sellepärast kannatab keskkoolgi selle all, et ta algkooliga seotud on. See on täitsa õige, aga ega siit ei saa järeldada, nagu seda härra Lattik katsus teha, — ta ei öelnud seda jällegi mitte otsekohe wälja, aga näis, et ta seda tahtis öelda, — et tuleks meie ühtluskooli rewideermise alla wõtta, tuleb algkooli tõsta tarwilikule kõrgusele. Siin on ainus wõimalus, kui tahame oma kooli paremale järjele tõsta. Härrad Luur ja Mikkelsaar näitasid statistiliste andmete põhjal, kuidas wanemate klasside õpilaste arw alamate klasside omadest vähemaks läheb, ning kuidas algkoolis saadud ettewalmistus keskkooli astumiseks hoopis nõrk on.

Mina arwan, et meie saame sellest üle siis, kui meie oma rahwakooli teeme senisest algkoolist tõsiseks ühtluskooli esimeseks astmeks, tõsiseks rahwakooliks. Siis ei oleks tarwis enam kurta, et ühtluskooli mõte läbi ei löö. Loodagu kõigepealt korralik kuueklassiline rahwakool, siis ei tee üleminek keskkooli mingisugust kahju õpilasele, waid see üleminek wõiks õhkkonna wahetamise mõttes isegi kasulik olla, sest pedagoogiliselt wõib waielda, kas see ongi kõige parem, kui õpilane sunnitakse üles kaswama kümme aasta kestes ühes ja samas õhkkonnas, lastakse ta areneda ilma mingisuguse muudatuseta kunni peaaegu täisealiseks. See wõib ju ka wäga häid tagajärgi anda, kuid teisest küljest ei saa eitada, et seal ka teatud kahjulikud mõjud wõiwad esile tulla. Iseenesest ei ole ka see nõue absoluutne tõde ja on wäga wõimalik, et teataw waheldus siin rohkem positiiwseid kui negatiiwseid tagajärgi annab.

Härra Luur kurdab, et 5.—6. klasside õpilaste arw olla algkoolis wõrdlemisi wäike. Aga miks see nii on? Kas ei ole siin üks põhjus see, mille peale tähendas härra Mikkelsaar, et see oleneb ka majanduslikkudest tingimustest, et neid klasse vähem on, kuna aga klassid ise õpilastega rohkemgi koormatud, kui alamad klassid. Kui mina härra Mikelsaar'est õieti aru sain, siis ei öelnud tema, et lapsed ei taha koolis käia. Tuleb arwetatada sellega, et iga aastaga tõusewad ikka suuremad raskused nii lapsele kui ka wanemale, sest mida wanemaks laps kaswab, seda raskemaks läheb wanemale tema koolitamine, seda suuremaks wajadus last

teenima panna ja koolist ära wõtta. Ei saa teisiti laste koolist ärajäämist seletada, sest ei wõi öelda, et lapsed koolis käia ei taha. Siin tuleks wõimaldada nendele lastele, kes muidu koolist ära jääma peawad, kooliskäimist, sest teisiti seda nähtust parandada ei saa.

Edasi kõneles härra Lattik õpetajate lisatasu wastu, mis õpetajaskonda nii öelda alla kiskuda, mis temalt aatelised huwid ja usu nii nagu ära wõtta ja teda aatelse töö wastu just nagu ükskõikseks teha. Härra Lattik ei öelnud otsekohe, kas tema arwates lisatasu tuleks otsekohe ära wõtta wõi mitte, selge on aga, et sarnane iga ülesande eriti hindamine toob tööpoolest kaasa nii öelda iga wiimase kui penni kaalumise, mis mitte wäga positiivne nähtus ei ole. Aga ega see ei ole nii ainult õpetajaskonnas. On ju terwes riigis palgamaksmise süsteem rajatud niisugusele alusele. Igalpool näete teie, et on teatawa normaaltöö eest normaaltasu ja saadakse peale selle veel lisatasu. (J. Luur, krst.: Riigikogus on see ka nii!) Kui see süsteem isegi Riigikoguni on jõudnud, miks tahate siis ainult rahwakooli õpetajate lisatasu ära wõtta, kuna aga mujal lisatasu maksetakse? Kui see lisatasu maksmine on ulatanud isegi majasteedi enese otsekohese esitaja Riigikoguni, siis ei saa pahet sellega kõrwaldada, et teie teatawa osa rahwakooli õpetaja tööd hindate ja teise osa hindamata jätate. Häwitagem see pahe terwes ulatuses, kaotagem lisatasu süsteem üldse ära. Aga see on wõimalik ainult siis, kui kõigile palgalistele määratakse palk, millest nad elada saawad. Sest millest siis see lisatasu tingitud on? Kas sellest, et inimene kipub ennast tööga koormama, nii nagu seda praegu tehakse, kus tihti nii wäsinud ja koormatud ollakse, et loomulikult ei suudeta korralikult oma ülesannet täita? Ainline kitsikus ei luba teisiti. Kui tahetak endale korralikku tööhulka wõtta, siis ei saada ära elada, siis kipub nälg waraks. Sellepärast peab minema lisatasu peale. See on muidugi halbtus, mida ma kaitsta ei taha. Olen esimene, kes terwitab igasuguse lisatasu ärajäämist. Siis määratagu aga elukallidusele wastaw palk. Teisest küljest tahaksin tähendada, et härra Lattik oleks pidanud wiimane olema, kes lisatasu küsimuse üles wõtab, sest sealt ringkonnast, kuhu tema kuulub — waimulikkude ringkonnast — ei mäleta ma kuulnud olewat, et mingisuguseid toi-

minguid tehtaks ilma lisatasuta. Aga neil härradel on ju alati olnud oma kindel palk. (W a h e l h ü ü e.) Härra Tallmeister on ikka olnud walge wares teiste seas, aga ega see veel reeglit ei muuda. Reeglik jääb, et sealgi aatelist tööd ei hinnata. Ja kui lugu nii on, siis ei saa õpetajatele erilisi etteheiteid teha, sest nad on lõpude-lõpuks ikkagi inimesed.

Edasi tahaksin paar märkust teha härra Luur'i kõne kohta, milles pessimistlikka pilte maaliti meie rahwakooli elust ja sekka teatawate üleemeelikustega esineti, palwetundidel kuradid õhku lastes. (J. Luur, krst.: W ä g a s a g e d a s t i.) See kõne oli suur sõnade õhku pildumine, millest mingisuguseid konkreetseid järeldusi teha ei saanud. Öeldi küll, et seal on halb ja seal on willets, aga ei näidatud, kas on kõik tehtud, et neid willetsusi parandada, kas käesolew eelarwe aitab need puudused kõrwaldada, ei näidatud, mis ette wõtta ja kuidas see eelarwes peaks wäljenduma. Kõneldi sellest, et usuõpetust ei käsitatawat wääriliselt. Meie oleme algusest peale, kui usuõpetuse küsimus parlamendis kõne all oli, rõhutanud seda, et usuõpetuse wastu peab olema juba sellepärast, et usuõpetuse asemel on koolides lihtsalt piibli wõi piibililugude tuupimine. Oleme öelnud, et kui kristlaste ringkondades tahetakse usuõpetust koolidesse wiia, siis näidatagu kõigepealt, missugune see usuõpetus olema peab. Tänased kõnelejad on aga rõhutanud sedasama, et see täiesti söödis põld on. Kaewatakse selle üle, et usuõpetust tulewad õpetama need, kellel küllaldast ettewalmistust ei ole. Jällegi ei öeldud, miks nad seda teewad. Ma olen ka mõne õpetajaga kõnelenud, kes ise usuõpetuse poolehoidja ei ole, aga siiski usuõpetuse tunde annab. Tema ütlemise järele ei olewat tarwilikku arwu erilisel ettewalmistatud usuõpetajaid, kes ennast selleks kutsutud ja seatud tunneksid olewat, aga anda see õpetamine mõne noore õpejõu kätte, siis muutub ta veel wiltsamaks. Härrad kristlased, teie olete oma ülesande täiesti sööti jätanud ja asjata on sellepärast kurtma tulla, et usuõpetuse põld sööti on jäänud. Tuleb meelde üks juhtumine, mida mulle jutustati täiesti kindlast allikast. Üks koolinõunik, kes alati nii wäga usuõpetuse poolt on wõidelnud, on ise teiste koolinõunikkude ringkonnas demonstreerinud usuõpetust ja on andnud proowitunni. Üks kõrgem koolitegelane, keda tunneme usuõpetuse

pooldajana, on lihtsalt pead raputanud ja öelnud, et ta olewat pettunud. (O. G u s t a w s o n , is.: K e s s e e h ä r r a o l i ?) See oli üks kristlastest, kes enne koolinõunikuks on olnud. Waadake, kui lugu on nii, et need, kes ise seda asja peawad edasi wiima, kes peawad olema need küünlad, mis waka alt wäljas peawad olema, kui need ise toimetawad nii, et teised ütlewad, pole midagi parata — oleme pettunud, siis on siin wist kohane pühakirjasõna, et kas pime wõib pimedale teed juhatada. Praegu näib usuõpetus olewat just niisugune pimedada poolt pimedale tee juhatamine. Sellepärast ei ole midagi imestada, kui näiteks pahempoolsed ringkonnad Eestis terawama seisukoha usuõpetuse wastu on wõtnud, kui teiste maade parteisõbrad. On öeldud, et Saksa sotsiaaldemokraadid ja iseseiswad sotsialistid ei olla sarnasel seisukohal usuõpetuse wastu kui Eestis ollakse. Ma ei tunne, kuidas Saksamaal usuõpetust õpetatakse, tahaksin aga arwata, et seal seda niiviisi ei õpetata kui meil, ja kui Saksa sotsiaaldemokraadid sarnast usuõpetust näeksid, nagu meil, siis nad weel terawamale seisukohale asuksid kui meie. Sest lubage öelda, et see, mis praegu koolis usuõpetuse nime all õpetatakse, ei ole mitte usuõpetus, waid see on lihtsalt teatava aine pähetuupimine ja muud mitte midagi. (L. R a u d k e p p , krst.: K u s t T e i e s e d a t e a t e ?) Kust mina seda tean? Mina olen üle paarikümne aasta koolis töötanud... (L. R a u d k e p p , krst.: A g a p r a e g u e i o l e .) Öelge siis, härra Raudkepp, millepooldest praegune usuõpetus endisest lahku läheb? (L. R a u d k e p p , krst.: M i n a ü t l e s i n , e t s e d a p e a b r o h k e m r e w i d e e r i m a .) Teie kõnelete ainult, et peab rohkem rewideerima. Mina arwan aga, kui teil usuõpetusega tõsi taga on, siis oleksite teie pidanud selle nõudmisega esinema juba enne usuõpetuse kooli wiimist. See oleks olnud õige ja loogiline, seda teed ei ole aga mitte käidud. (H. B a u e r , krst.: P o l i i t i l i s e l p a r t e i l s e d a õ i g u s t e i o l e !) Jääme siis lootma, et kui kristlik härra Bauer haridusministrina ennast ei tundnud kristlasena, kes usuõpetuse eest on kohustatud hoolitsema, siis nüüdne minister mitte ei ütle, et see tema kohus ei ole, waid usuõpetusele praegusel kujul koolis lõpu teeb.

Edasi on wäga imelik härra Raudkepp'i seisukoht, kui tema ütleb, et tuleks lubada ainult teatawaid töid koolides näi-

temängudena koolipeol jne. ette kanda. Oleme neid tsensore küllalt näinud ja ka neid tsensoriaegseid olusid. Meie arwates ei ole see lõppude-lõpuks ideaal, sest meie ei ole sarnase korra häid tagajärgi näinud, oleme sellepärast ka eeltsensuuri sisseseadmise wastu. Pealegi on koolides ometi igalpool haritud inimesed, kes neid küsimusi ise taipawad hinnata, mispärast pole waja dust õndsate eeltsensuuri aegade juurde tagasi tulla.

Härra Lattik ütles, et hoitagu koole ja õpetajaid praeguse ringkirjade uputuse eest. Härra Lattik rõhutas wäga õieti, et tuleb koolidele anda rohkem wõimalust rahulikult töötada, tuleb neid wähem närweerida keskkohast saadetud korraldustega. Nüüd tuleb härra Raudkepp ja nõuab, et isegi wäike näidend, mis koolipeol kord aastas kawatsetakse ette kanda, peab haridusministeeriumi poolt lubatud olema. Siin käiwad härra Lattik'u ja Raudkepp'i seisukohad üksteisele risti wastu. Mina arwan, et rohkem õigust on härra Lattik'ul, et koolidele tuleb anda rohkem tegewuswabadust, tuleb neile anda rohkem autonoomiat, kus inimesed ei peaks ringkirjadest ära rippuma, nagu meil taheti eeskirjadest rippuma panna kirjanikka isegi kommade ja punktide suhtes. Ja siis, härra Raudkepp, mis on see mõõdupuu, mille järele wõib öelda, et seda tohib ja seda ei tohi? Kui wõtame näiteks kirjandus-kunsti seisukohalt, siis näete, et seal on mitmed lahkuminewad seisukohad. Kui nüüd tahate koolis ja koolipidudel lasta ette kanda ainult seda, mis moraalist nõretab, siis kisute teie kirjandus-kunstilise tasapinna maha. Seda ei tohi aga lubada, see ei tohi olla eesmärgiks. Meie teame, et kultuurmaadel arwamised kunsti suhtes wõiwad wäga lahkuminewad olla. Saksamaal, näiteks, on kunsti alal mitmed protsessid tõusnud, kus on ägedalt waieldud, kas teataw töö kuulub kunsti wõi pornograafia walda. Isegi kohtuprotsesse on olnud kirjandus-kunsti alal, mis on wäga ootamatuid tagajärgi andnud. (S e g a n e w a h e l h ü ü e L. R a u d k e p p ' i , k r s t p o o l t .) Seda ma just küsin, milline ja kellel see mõõdupuu just on, kas haridusministeeriumil, wõi kristlikul erakonnal. Muutuwad kombinatsioonid, ja haridusministeerium wõib teisele erakonnale minna, kellel kunsti asjus teine arusaamine on, ning siis wõib olla, seatakse kokku teistsugune nimekirj. See nimekirjade süsteem on hoolekande wiimine koolidesse sarnasel pinnal, kuhu

teda wiia ei tohi. Kas tahetakse koole rakendada hoopis kõrwaliste huwide teenistusse, nii nagu seda Wene ajal nägime, kus peale suruti koolile hoopis kõrwalised ülesanded ja walwati, et neid täpselt täidetakse? Siis ei ole aga kool enam haridusasutus, waid hoopis teiste ülesannete teenistuses, Mina arwan, et meie oma kooli sarnasele pinnale wiia ei tohi, waid tulewad luua koolidele soodsad arenemiswõimalused, nii õpekawade teatud määruste, ministeeriumi korralduste kui ka koolimajade ja koolisiseseadete suhtes. Awaramad võimalused tulewad luua koolile ka ainelises suhtes, et õpilased tõesti kooli pääseksid. Peale selle peaks haridusministeerium rõhku panema wäliskooli haridustöö peale, eriti töötawate rahwahulkade haridusnõuete peale, sest sel alal pole senni midagi ära tehtud, wõi kui on, siis väga juhuslikult — nii poolkogemata. Selles mõttes peab ütleva, et hariduskultuurilised küsimused on käesolewas eel-

arwes vähemtähtsate ülesannete eest pidanud taganema.

Juhataja K. Wirma: Riigikogu liikme Jaanis'e poolt on ettepanek tulnud: „Suurendada haridusministeeriumi teaduse- ja kunstiosakonna eelarwe — peatükk IV, § 90, segakulud — 20.000 marga wõrra, tõstes selle summa 70.000 marga pealt 90.000 marga peale.“

Põhjendus: Tartu ülikooli põhikirja wäljatöötamisega ühenduses olewate kulude katmiseks.

(W. Linnamägi, krst.: Lõpetada koosolek!)

Ettepanek on tehtud koosolek lõpetada. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 1.40 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **K. Wirma.**

Abisekretäär **J. Wain.**